

Demokratisk delaktighet hos personer med psykisk funktionsnedsättning

Myndigheten
för delaktighet

Myndigheten för delaktighet, 2016

Titel: Demokratisk delaktighet hos personer med psykisk funktionsnedsättning

Myndigheten för delaktighet serie A 2016:21 (diarienummer 2016/0252)

ISBN: 978-91-87883-30-9 (pdf)

Utredare: Brita Törnell, Karl-Oskar Öhman, Irene Westerlund och Stefan Erson

Rapporten finns att ladda ner på myndighetens webbplats: www.mfd.se. Alternativa format kan beställas från Myndigheten för delaktighet.

Postadress: Myndigheten för delaktighet,

Box 1210, 172 24 Sundbyberg

E-post: info@mfd.se

Fax: 08-600 84 99

Telefon: 08-600 84 00

Förord

Denna rapport är svaret på det regeringsuppdrag som Myndigheten för delaktighet fick i november 2015. Uppdraget var att kartlägga deltagande och delaktighet i mellanvalsdemokratin för personer med psykisk funktionsnedsättning samt att beskriva de faktorer som påverkar delaktigheten.

För att svara på uppdraget har MFD genomfört en fördjupad studie. Levnadsförhållanden för personer med psykisk funktionsnedsättning jämförs med övrig befolkning utifrån tillgänglig statistik i SCB:s ULF/SILC-undersökning. Vidare har personer med psykisk funktionsnedsättning hörts genom en panelenkät, tre fokusgrupper samt en workshop med organisationer som företräder gruppen.

Resultaten visar att ojämlika levnadsvillkor innebär sämre grundläggande förutsättningar för demokratisk delaktighet inom gruppen personer med psykisk funktionsnedsättning. Vidare finns ett antal hinder på samhällsnivå och individuell nivå, som utestänger personer från mellanvalsdemokratin arenor.

MFD pekar på ett antal områden som kan utvecklas för att skapa bättre förutsättningar för delaktighet för personer med psykisk funktionsnedsättning. MFD:s förhoppning är att rapporten bidrar till öka kunskapen om hur personer med psykisk funktionsnedsättning kan göras mer delaktiga i demokratin.

MFD vill rikta ett särskilt tack till alla de personer som deltagit i Rivkraft, paneldiskussioner, workshop eller på annat sätt bidragit till denna studie.

Sundbyberg i oktober 2016

Malin Ekman Aldén
vikarierande generaldirektör

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	10
Utgångspunkter	13
Demokrati, mellanvalsdemokrati och mänskliga rättigheter	13
Psykisk funktionsnedsättning	15
Tillgänglighet	17
Resultat	19
Deltagande i demokratiska processer bland personer med psykisk funktionsnedsättning	19
Förutsättningarna för delaktighet i mellanvalsdemokratin är sämre för personer med psykisk funktionsnedsättning	24
Hinder för delaktighet i demokratin – samhälleliga brister	31
Hinder för delaktighet i demokratin – Individuella förutsättningar	38
Diskussion	45
Förslag till fortsatt utveckling på området	49
En tillgänglig mellanvalsdemokrati	49
Klargör regler för politiska aktiviteter inom ramen för individuellt stöd	51
Information om rätten till ersättning trots visst ideellt eller politiskt arbete	51
Samverkan med organisationer som företräder personer med psykisk funktionsnedsättning	52
Referenser	53
Bilaga	55
Tillvägagångssätt och källor	55

Sammanfattning

Ett demokratiskt samhälle har sin grund i alla människors lika värde, i att den politiska makten ska utgå från folket och att varje individ ska ha makt över beslut som rör den egna vardagen och känna förtroende för fattade beslut. På samma sätt som det är en rättighet att delta i de allmänna valen är det också en rättighet att på lika villkor och utan diskriminering kunna göra sin röst hörd, påverka politiken och därmed uppleva demokratisk delaktighet mellan valen. Demokratipolitikens mål är därför en levande demokrati där individens möjligheter till inflytande förstärks och där de mänskliga rättigheterna respekteras.

Denna rapport undersöker deltagandet och delaktigheten i demokratin mellan de allmänna valen bland personer med psykisk funktionsnedsättning.

Med psykisk funktionsnedsättning avses här personer som upplever svårigheter inom områden som boendesituation, studier, arbetsliv, social gemenskap, relationer och fritid under bestående tid och där svårigheterna är en konsekvens av psykisk störning.

Kunskapsinhämtningen till studien kommer primärt från fyra olika källor: Statistiska centralbyråns (SCB) undersökningar av levnadsförhållanden, en enkät riktad till MFD:s undersökningspanel Rivkraft, tre fokusgrupper med personer med psykisk funktionsnedsättning samt en workshop med ett antal organisationer som företräder personer med psykisk funktionsnedsättning.

Deltagande i mellanvalsdemokratin bland personer med psykisk funktionsnedsättning

Enligt SCB:s undersökning om valdeltagandet bland personer med funktionsnedsättning röstar personer med psykisk funktionsnedsättning i lägre utsträckning i de allmänna valen. Däremot finns inga skillnader mellan gruppen och den övriga befolkningen när det kommer till partimedlemskap. En något lägre andel personer med psykisk funktionsnedsättning är däremot aktiva i politiska diskussioner jämfört med övriga befolkningen. Precis som inom den övriga befolkningen finns skillnader mellan inrikes och utrikes födda, personer med olika utbildningsnivå samt mellan män och kvinnor när det kommer till graden av aktivitet i politiska diskussioner.

Det finns inte heller några signifikanta skillnader i medlemskap i partier, fackföreningar och företagarorganisationer, men däremot tycks personer med psykisk funktionsnedsättning i något lägre utsträckning vara aktiva i föreningarna.

I panelen Rivkraft uppvisar gruppen personer med psykiska funktionsnedsättningar stort intresse för att vara delaktiga i demokratin, men tycks välja sätt och kanaler som inte innebär stor social interaktion. Många har skrivit inlägg på sociala medier i påverkanssyfte, men få har deltagit i demonstration.

Det finns en uttalad vilja hos många av studiens deltagare att vara med och påverka viktiga samhällsfrågor. De egna livserfarenheterna fungerar för många som en drivkraft för ett politiskt engagemang och vilja att delta i aktiviteter med syfte att påverka politiken mellan valen.

Brist på resurser skapar sämre förutsättningar för deltagande i demokratin

Forskning menar att det huvudsakligen är resursstarka grupper som är aktiva i politikens mer formella kanaler, i valen och inom det civila samhällets organisationer. Detta kan vara en hämmande faktor för delaktigheten för personer med psykiska funktionsnedsättningar, då många saknar de resurser som kan anses vara grundläggande för att vilja och kunna ta plats i samhället i stort och därmed även i mellanvalsdemokratin.

Gruppen har lägre utbildningsnivå, svagare ställning på arbetsmarknaden, sämre självupplevd hälsa och sämre ekonomiska förutsättningar än befolkningen som helhet. Kvinnor, unga, utrikes födda och ensamboende är överrepresenterade i gruppen med psykisk funktionsnedsättning.

Faktorer som hindrar deltagande i mellanvalsdemokratin

Både de politiskt engagerade och de mer passiva som deltagit i studien har erfarenheter av hinder för den demokratiska delaktigheten. Ett antal viktiga faktorer identifieras i studien, som på olika sätt försvårar deltagandet i mellanvalsdemokratin för personer med psykisk funktionsnedsättning. Dessa faktorer har delats upp utifrån huruvida de är kopplade till samhälleliga brister eller till individuella förutsättningar.

Hinder kopplade till samhälleliga brister

Hårt samhällsklimat och brist på tolerans: Deltagarna i studien upplever att det finns en okunskap i samhället kring psykiska funktionsnedsättningar och att det många gånger leder till negativa attityder och dåligt bemötande av gruppen. Särskilt allvarlig upplevs den okunskap som ibland finns hos de aktörer som spelar en viktig roll för gruppens välbefinnande och möjlighet till delaktighet i samhället, såsom inom skolan och vården.

Brister i stödsystemen: Begränsningar i de stöd som ges från samhället för att möjliggöra delaktighet, exempelvis personlig assistens och färdtjänst, utgör ibland ett hinder för delaktigheten. Många gånger upplevs stöden inte inrymma möjligheten att delta i aktiviteter för att påverka politiken mellan valen.

Upplevd risk att förlora ersättning vid ideellt engagemang: Inkomsten för många personer med psykisk funktionsnedsättning är sjuk- eller aktivitetsersättning. Det finns enligt regelverken för dessa ersättningar möjlighet att delta i viss utsträckning i ideella sammanhang. Trots det finns i praktiken en rädsla bland deltagarna att engagera sig ideellt i organisationer eller i politiska partier på grund av upplevd risk att få nedsatt eller förlorad ersättning.

Kognitivt otillgängliga möten: Att delta och vara aktiv i mellanvalsdemokratin kan innebära att medverka vid olika möten. Demokratiutredningen lyfte vikten av fysiskt tillgängliga lokaler, men deltagarna i denna studie beskriver främst bristande kognitiv tillgänglighet i möten som en faktor som hämmar deltagandet. Med kognitiv tillgänglighet innefattas bl.a. tydlig information, strukturerade mötesformer och pauser vid jämna mellanrum under möten.

Hinder i form av individuella förutsättningar

Ork, perioder av skov och många myndighetskontakter: Brist på energi och ork är något som av deltagarna ofta uppges vara en orsak till att de inte engagerar sig. I vissa fall är det en direkt följd av funktionsnedsättningen eller en bieffekt av medicineringen. I andra fall beror det på att mycket tid och energi behöver läggas på olika sjukvårds- och myndighetskontakter. Många upplever också svårigheter med att vara engagerade under friskare perioder, då perioder av skov kan innebära frånvaro.

Självstigmatisering och brist på förtroende för beslutsfattare: Många av deltagarna berättar om en låg självkänsla till följd av självstigma, som i sig blir ett hinder för delaktighet. Detta självstigma innebär att man tar till sig och accepterar omgivningens eventuella fördomar om den grupp man tillhör. Flera deltagare i studien beskriver att de inte tror att deras röster är viktiga och undviker därför politiska diskussioner och nya sociala sammanhang.

Brist på förtroende för beslutsfattare: Missnöje över det politiska systemet, beslutsfattare och möjligheten att påverka politiken påverkar också viljan att engagera sig i demokratiska processer. Missnöjet och bristande förtroende grundar sig i upplevelsen att många institutioner i samhället fungerar otillfredsställande för gruppen. Personer med psykisk funktionsnedsättning har lågt förtroende för politiken på riksdags-, kommun- och landstingsnivå enligt nationella folkhälsoenkäten.

Förslag till fortsatt utveckling på området

I 2014 års demokratiutrednings betänkande Låt fler forma framtiden läggs ett antal förslag kopplat till att stärka den demokratiska delaktigheten för personer med funktionsnedsättning. I flera delar stödjer empirin i denna studie demokratiutredningens slutsatser och ser att de gäller även för gruppen personer med psykiska funktionsnedsättningar. I vissa delar krävs emellertid att förslagen utvecklas med hänsyn till gruppens förutsättningar.

Tillgänglighet

Demokratiutredningen konstaterar att personer med funktionsnedsättning utgör en grupp som utestängs från flera arenor på grund av bristande tillgänglighet. Åtgärder som syftar till att säkerställa lika möjligheter till delaktighet och inflytande i politiska beslutsprocesser är därför nödvändiga. För personer med psykiska funktionsnedsättningar kan det handla om att samhällsinformation måste finnas i format som är tillgängliga och lätta att förstå, att kognitiva hinder tas bort samt att utveckla nya mötesformer eller arenor för delaktighet.

Samhällsinformationen behöver vara tillgänglig för alla. Kunskap om vilka vägar som finns för att påverka politiken är en förutsättning för att kunna delta i mellanvalsdemokratin. Tillgänglig information, med möjlighet att få information i andra format är särskilt viktigt hos de offentliga aktörerna och politiska partier. Var informationen ges kan också behöva ses över, då bästa kanalen kan variera från webbplatser till information på grupp- eller serviceboenden.

Kognitiv tillgänglighet handlar om sådant som vikten av struktur och förmågan att kunna orientera sig i tid och rum. Kunskapen om vad som är kognitiva hinder och vilka hjälpmedel som finns är generellt låg. För personer med nedsatt kognitiv förmåga är en kognitivt tillgänglig mellanvalsdemokrati en förutsättning för att kunna delta och ha inflytande.

En stor del av de politiska diskussionerna och dialogerna mellan valen sker i en klassisk mötesform, som många med psykisk funktionsnedsättning har svårt att delta i. Det gäller särskilt för personer som har svårt för sociala sammanhang eller under perioder har svårt att delta i möten. Nya former för politiska möten kan möjliggöra för fler att ta del av den demokratiska processen mellan valen.

Kring ovanstående finns behov av både kunskapsunderlag samt vägledning till relevanta aktörer för öka kunskapen om vad tillgänglighet inom mellanvalsdemokratin är och hur den kan förbättras. Ett sådant uppdrag kan med fördel genomföras av MFD.

Klargör regler för individuellt stöd

Demokratiutredningen lyfter behovet av en förtydligad vägledning (Assistansersättningen 2003:6, version 13) till beslutsfattare av personlig assistans, i syfte att säkerställa att personer i behov av personlig assistans eller ledsagarservice kan åta sig politiska uppdrag. Även de riktlinjer som en kommun använder i sin behovsbedömning bör förtydligas.

Personer med psykisk funktionsnedsättning som inte är förtroendevalda upplever ibland att det individuella stödet av olika skäl inte fungerar när personer vill delta i politiska aktiviteter mellan valen.

Den här studien lyfter behovet av att de regler som gäller även behöver vara kända hos målgruppen de omfattar och en vägledning eller information kan därför behöva tas fram för att underlätta för alla aktörer som på olika sätt är involverade.

Information om rätten till ersättning vid visst ideellt eller politiskt arbete

Det finns sedan en tid tillbaka möjlighet att med hel sjukersättning och aktivitetsersättning utnyttja en liten del av arbetsförmågan för exempelvis ideellt eller politiskt arbete. Kännedomen om möjligheten tycks vara låg, och enligt det som framkommer i denna studie, inte heller alltid fungera i praktiken.

Även regelverket kring ersättning vid visst ideellt eller politiskt arbete behöver finnas information om på ett sådant sätt att personer med psykisk funktionsnedsättning kan ta del av den.

Samverkan med organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning

Demokratiutredningen lyfter att kommuner och landsting bör ha råd för samverkan med funktionshindersrörelsen och att fullmäktige bör anta reglementen för rådets funktion i den kommunala organisationen.

För personer med psykisk funktionsnedsättning kan råd bli en särskilt viktig kanal för demokratisk delaktighet, genom att deras röster kan komma till tals genom andra via deras organisationer. Väl fungerande funktionshindersråd kan, genom att företräda personer med funktionsnedsättning, spela en viktig roll i att öka inflytandet och delaktigheten i mellanvalsdemokratien. Detta är särskilt viktigt för de personer som är mest utsatta och har svårast att göra sin egen röst hörd. Organisationer som företräder personer med psykisk funktionsnedsättning bör involveras.

Inledning

Ett demokratiskt samhälle har sin grund i alla människors lika värde, i att den politiska makten ska utgå från folket och i att varje individ i enlighet med grundläggande fri- och rättigheter ska ha makt över beslut som rör den egna vardagen och känna förtroende för fattade beslut.

Tidigare rapporter från Myndigheten för delaktighet (MFD)¹, likväl som den senaste demokratiutredningen² slår fast att personer med funktionsnedsättning är mindre delaktiga i demokratin än övriga befolkningen. Det tar sig uttryck bland annat genom en underrepresentation bland förtroendevalda och ett lägre valdeltagande bland personer med nedsatt rörelseförmåga, personer med svår oro eller ångest samt personer med synnedsättning.

Demokratisk delaktighet är dock inte begränsat till att rösta i valen. Ett aktivt deltagande och möjligheten att utöva politiskt inflytande även mellan valen, samt makt över beslut som rör den egna vardagen, är en del av en välfungerande demokrati.

Många i befolkningen har någon form av psykisk funktionsnedsättning och därav finns det anledning att öka kunskapen om, och identifiera hinder för den demokratiska delaktigheten mellan valen för gruppen.

Uppdraget

MFD fick i november 2015 i uppdrag av regeringen att genomföra en undersökning av deltagande och delaktighet i demokratin mellan de allmänna valen, bland personer med psykisk funktionsnedsättning. I uppdraget ingår att genomföra en översiktlig statistisk kartläggning av deltagandet och delaktigheten i demokratin bland personer med psykisk funktionsnedsättning och att visa på eventuella skillnader i relation till befolkningen som helhet. I uppdraget ingår också att genomföra en fördjupad undersökning av faktorer som kan påverka förutsättningarna för demokratisk delaktighet hos personer med olika psykiska funktionsnedsättning. Studien ska

---

¹ Myndigheten för delaktighet (2014) Hur är läget 2014? Uppföljning av funktionshinderspolitiken; Myndigheten för delaktighet (2016) Utvärdering och analys av funktionshinderspolitiken 2011-2016; Myndigheten för delaktighet (2016) En jämställdhetsanalys av levnadsvillkor och delaktighetsmöjligheter – för personer med funktionsnedsättning

² SOU 2016:5 Låt fler forma framtiden! Betänkande av 2014 års demokratiutredning

belysa skillnader i kön och om möjligt även skillnader i ålder, utbildningsnivå samt mellan utrikes och inrikes födda.³

Vid redovisningen av uppdraget ska MFD också om möjligt lämna rekommendationer kring åtgärder för att underlätta deltagande och delaktighet i demokratin mellan valen för personer med psykisk funktionsnedsättning. Myndigheten ska också diskutera delaktigheten hos personer med psykisk ohälsa av mer tillfällig karaktär.

Kunskapsinhämtningens olika delar

Rapportens resultatdel innehåller kunskap som primärt inhämtats från fyra olika källor:⁴

- Statistiska centralbyråns undersökningar av levnadsförhållanden (ULF/SILC). Personer med psykisk funktionsnedsättning har definierats utifrån att intervjupersonen uppgett att de har svåra besvär av ångslan, oro eller ångest. Gruppen jämförs med övriga befolkningen.
- En enkät riktad till MFD:s panel Rivkraft, som vänder sig till personer med funktionsnedsättning. Intervjupersonerna som refereras till i denna undersökning har uppgett att de har en psykisk funktionsnedsättning.
- Tre fokusgrupper som personer med psykisk funktionsnedsättning deltog i. En fysisk fokusgrupp anordnades i Stockholm och två fokusgrupper som genomfördes online. Målgruppen för fokusgrupperna var personer med någon form av psykisk funktionsnedsättning.
- En workshop med patient-, brukar- och anhörigorganisationer inom nätverket Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa (NSPH) och Autism och Asperberförbundet.

---

³ Kulturdepartementet 2015/02854/D Uppdrag till Myndigheten för delaktighet att genomföra en undersökning av den demokratiska delaktigheten mellan valen bland personer med psykisk funktionsnedsättning

⁴ För mer information om tillvägagångssättet och källorna, se bilaga 1

Frågeställningar

Den statistiska kartläggningen och den fördjupade studie som ligger till grund för rapporten utgår från följande tre frågeställningar:

- Hur ser deltagandet i mellanvalsdemokratin ut bland personer med psykisk funktionsnedsättning, jämfört med befolkningen som helhet?
- Finns skillnader i kön, ålder, utbildning samt mellan inrikes och utrikes födda bland personer med psykisk funktionsnedsättning vad beträffar valdeltagande och delaktigheten i demokratin?
- Vilka faktorer påverkar förutsättningarna för demokratisk delaktighet hos personer med psykisk funktionsnedsättning?

Rapportens disposition

I rapportens första del presenteras ett antal viktiga utgångspunkter och definitioner som ligger till grund för hur MFD har genomfört uppdraget. I den andra delen presenteras resultatet av den kunskapsinhämtning som har genomförts och rapportens frågeställningar besvaras. Resultaten presenteras samlade i ett antal teman som har identifierats som särskilt viktiga utifrån vad som har framkommit. Ett antal olika förutsättningar och hinder för delaktighet i mellanvalsdemokratin delas här upp utifrån huruvida de befinner sig på samhälls- eller individnivå. Den tredje delen utgör en diskussion utifrån resultaten. Avslutningsvis presenteras rekommendationer på åtgärder som skulle behöva göras för att öka förutsättningarna för personer med psykisk funktionsnedsättning att vara delaktiga i demokratin på jämlika villkor.

Utgångspunkter

Demokrati, mellanvalsdemokrati och mänskliga rättigheter

Ett demokratiskt styrelseskick har sin grund i alla människors lika värde, i att den politiska makten ska utgå från folket och i att varje individ i enlighet med grundläggande fri- och rättigheter ska ha makt över beslut som rör den egna vardagen och känna förtroende för fattade beslut. Demokratipolitikens mål, som det uttrycks från regeringens håll, är en levande demokrati där individens möjligheter till inflytande förstärks och där de mänskliga rättigheterna respekteras.

En viktig del i denna levande representativa demokrati är allmän och lika rösträtt samt mötes- och föreningsfrihet. Dessa två principer ger varje individ en grundlagsskyddad rätt till inflytande.⁵ Dock påverkas förtroendevalda och andra beslutfattare av andra faktorer än enbart valresultatet, och politiken möter utmaningar i form av ojämlikhet i opinionsbildningen och ojäm representation av vissa grupper i de folkvalda församlingarna.⁶ En vanlig uppfattning är därför att det är viktigt med olika former av aktivt deltagande och kanaler mellan väljare och valda även mellan de allmänna valen, inte minst på lokal nivå. Detta för att bredda möjligheten till insyn och inflytande i frågor som engagerar och berör.

Risken att resursstarka organisationer eller högljudda intressen får ett allt för stort inflytande över politiska beslut i mellanvalsdemokratien lyfts fram av dess kritiker. Lika viktigt som kanaler mellan väljare och valda är därför den politiska jämlikheten. Den bygger på att alla som vill också har förutsättningar att komma till tals med sina åsikter, erfarenheter och sin kunskap i dessa frågor.⁷

Demokrati i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Många av de delar som innefattas i demokratibegreppet är rättigheter, som regleras i ett antal konventioner. Dessa rättigheter reglerar förhållandet mellan staten och individen. Staten är skyldig att respektera, tillgodose och skydda rättigheterna för den enskilde, och rättighetsperspektivet synliggör denna ansvarsfördelning mellan rättighetsägare och ansvarstagare.

---

⁵ SOU 2016:5. Låt fler forma framtiden! Betänkande av 2014 års demokratiutredning

⁶ SOU 2016:5. Låt fler forma framtiden! Betänkande av 2014 års demokratiutredning

⁷ Skr 2013/14:61 En politik för en levande demokrati

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning förtydligar att de mänskliga rättigheterna gäller för alla, oavsett funktionsförmåga. I enlighet med artikel 29 i konventionen ska konventionsstaterna garantera politiska rättigheter och möjlighet för personer med funktionsnedsättning att åtnjuta dessa på lika villkor som andra. Konventionsstaterna förpliktigar sig bland annat att:

”aktivt främja en miljö där personer med funktionsnedsättning effektivt och fullständigt kan delta i skötseln av offentliga angelägenheter, utan diskriminering och på lika villkor som andra, samt uppmuntra deras deltagande i offentliga angelägenheter”.⁸

Rättighetsperspektivet innebär att deltagande och delaktighet i processer är centralt, och att människor är subjekt som deltar istället för objekt för vilka någonting görs. Människor har rätt till inflytande, möjlighet att påverka sina egna liv och möjlighet att kräva sina rättigheter. Detta kallas ofta för egenmakt.

Deltagande i mellanvalsdemokratin

Med deltagande i mellanvalsdemokratin avses här att som enskild eller i grupp delta i aktiviteter i syfte att påverka politiska beslut mellan de allmänna valen. Denna påverkan kan ske genom det politiska systemets mer formella kanaler, såsom arbete i politiska partier, medborgarförslag, medborgardialoger och så vidare. Andra vägar för att försöka påverka politiken i någon riktning är de mer informella kanalerna. Dit räknas exempelvis insändare eller uppdrag, direkta kontakter med politiker eller tjänstemän, demonstrationer och även civil olydnad.

Graden av deltagande i den här formen av aktiviteter är beroende av personligt engagemang, intresse, tillgång till tid och av civilsamhällets styrka, men också av olika faktorer i miljön som påverkar individens förutsättningar att komma till tals med egna eller en organisations kunskaper, erfarenheter eller synpunkter. I beskrivningen till detta uppdrag står att läsa att:

”ett demokratiskt deltagande mellan valen ställer krav på öppenhet och tillgänglighet från samhällets sida, eftersom det

---

⁸ FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Artikel 29 – Deltagande i det politiska och offentliga livet.

ofta är mer krävande för en medborgare att ta initiativ till att delta politiskt mellan valen än att rösta i allmänna val”⁹

Möjligheten att påverka skapar demokratisk delaktighet

Någon form av deltagande inom demokratins olika processer, arenor och val är alltså en förutsättning för att utöva inflytande över de politiska beslut som fattas. Genom detta deltagande kan en person vidare känna delaktighet, eller icke-delaktighet inom demokratin. Begreppet delaktighet inom mellanvalsdemokratin avser här alltså möjligheten att göra sin röst hörd och kunna utöva påverkan.

Erfarenheten av att ha möjlighet och förutsättningar att påverka genom deltagande skapar en upplevelse av delaktighet och därigenom tillhörighet i övriga samhället. Upplevelsen av att inte kunna påverka genom sitt deltagande riskerar däremot leda till passivitet och avståndstagande från deltagande i demokratin i sig, och eventuellt också från demokratins värden.¹⁰

En ytterligare aspekt när det kommer till delaktigheten i demokratin gäller de personer som frivilligt väljer att inte delta, och därmed av olika anledningar att inte använda sig av de olika påverkansformer som finns mellan valen. Här är det viktigt att bära med sig att det finns olika skäl till politisk passivitet. Man kan göra en uppdelning mellan dels frivilligt passiva, dels utestängda individer. Den demokratiskt passiva gruppen innehåller alltså både sådana som på olika sätt upplever att de hindras från tillträde, men också personer som framstår som passiva men som är politiskt informerade och med förtroende för demokratins olika institutioner står redo att på olika sätt vara politiskt aktiva ifall omständigheter skulle motivera dem att vara det.¹¹

Psykisk funktionsnedsättning

I definitionen av psykisk funktionsnedsättning utgår MFD från den definition som Nationell psykiatrisamordning¹² tagit fram:

---

⁹ Kulturdepartementet (2015) Uppdrag till Myndigheten för delaktighet att genomföra en undersökning av den demokratiska delaktigheten mellan valen bland personer med psykisk funktionsnedsättning

¹⁰ SOU 2016:5. Låt fler forma framtiden! Betänkande av 2014 års demokratiutredning

¹¹ Amnå & Ekman (2013) Standby citizens: diverse faces of political passivity

¹² Nationell psykiatrisamordning var en offentlig utredning under perioden 2003-2006

”En person har ett psykiskt funktionshinder om hon eller han har väsentliga svårigheter med att utföra aktiviteter på viktiga livsområden, och om dessa begränsningar har funnits, eller kan antas komma att bestå, under en längre tid. Svårigheterna ska vara en konsekvens av psykisk störning”¹³

En ”väsentlig svårighet” är sådan eftersom den försvårar ett självständigt liv. Viktiga livsområden ska ses som sådana som handlar om en persons basala liv och samhällsliv, såsom boendesituation, studier, arbetsliv, social gemenskap relationer och fritid. Tidsaspekten definieras som att personen haft en påtaglig begränsning i aktivitet under minst ett års tid eller kan bedömas få en förutsedd begränsning under en avsevärd, minst årslång, period.

År 2007 beslutade Socialstyrelsen att förändra definitionen av termen funktionsnedsättning, stryka begreppet handikapp som termpost samt införa termen funktionshinder som en egen termpost. Förändringarna innebär följande ändring av definitionen, som dock inte innebär någon förändring av den kategori personer som Nationell psykiatrisamordning avsåg att beskriva:

”En person har en psykisk funktionsnedsättning som upplever väsentliga svårigheter att utföra aktiviteter på viktiga livsområden. Dessa svårigheter kan bestå av funktionshinder, det vill säga begränsningar som uppstår i relation mellan en person med en funktionsnedsättning och brister i omgivningen, eller vara en direkt effekt av funktionsnedsättningen”¹⁴

Funktionshinder uppstår alltså i samspelet mellan personer och hinder som uppstår genom brister i miljön eller attityder och som motverkar personernas deltagande i samhället på lika villkor som andra.¹⁵

---

¹³ SOU 2006:100. Ambition och ansvar. Nationell strategi för utveckling av samhällets insatser till personer med psykiska sjukdomar och funktionshinder

¹⁴ Socialstyrelsens termbank

¹⁵ FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Artikel 2 – definitioner

Gruppen personer med psykisk funktionsnedsättning är heterogen

Gruppen personer med psykisk funktionsnedsättning är mycket heterogen och i denna studie finns röster från personer med helt olika diagnoser och med en stor bredd vad gäller de egna villkoren. I en studie som syftar till att komma med förslag på förändring står det därför klart att vissa förslag bara berör delar av gruppen medan andra förslag berör andra.

Vissa personer går inte att nå med gängse utredningsmetoder.¹⁶ Det innebär att uppvisade skillnader förväntas vara större på grund av ett stort mörkertal. I studiens olika delar finns personer som har erfarenhet av att må mycket dåligt, befinna sig inom tvångsvård etc. Inom ramen för förslagen i denna rapport har MFD dock valt att inte hantera frågan om demokratisk delaktighet inom tvångsvården. Här behövs mer studier för att få en bättre kunskap om hur delaktigheten och deltagandet i demokratin ser ut för dessa personer.

Tillgänglighet

Tillgänglighet kan förstås som tillträde och tillgång till samhällets olika områden. Frånvaro av tillgänglighet innebär alltså frånvaro av nödvändiga förutsättningar för personer med funktionsnedsättning att ha samma möjligheter att verka i samhället. Traditionellt har tillgänglighet tolkats som något sammanbundet med den byggda miljön, även om tillgänglighet till digitala lösningar fått ett ökat genomslag under de senaste åren.¹⁷

En definition av tillgänglighet finns i den allmänna kommentaren nummer 2, om artikel 9, som är framtagen av FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning.¹⁸ För att undanröja de funktionshinder som finns för ökad delaktighet i samhället krävs att begreppet förstås i breda termer. Den fysiska tillgängligheten handlar om sådant som möjligheten att nå saker eller att kunna ta sig in och ta sig runt i olika utrymmen. Nedsatt kognitiv förmåga kan däremot exempelvis innebära svårigheter att hantera stressiga situationer, planera sin tid eller att hantera sociala relationer. Kognitiv tillgänglighet på demokratiområdet handlar då exempelvis om inkluderande möteskultur och tillgänglig information.

---

¹⁶ KTH Forskningsnyheter (2016) Ökad delaktighet för personer med funktionsnedsättningar

¹⁷ Myndigheten för delaktighet (2016) En funktionshinderspolitik för ett hållbart samhälle

¹⁸ Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2014) General Comment No.2 Article 9: Accessibility

Ett samhälle som är tillgängligt utifrån de olika förutsättningar och behov som finns hos människor ger personer med funktionsnedsättning likvärdiga möjligheter som andra att använda och ta del av samhällets arenor. På så sätt kan tillgänglighetsarbete, från början eller genom korrigerande i efterhand, ses som en viktig investering i en hållbar samhällsutveckling. En underlåtenhet från samhället att tillgängliggöra är däremot nära kopplat till diskriminering. Detta påvisas av den senaste ändringen i diskrimineringslagstiftningen, där bristande tillgänglighet nu är en form av diskriminering.¹⁹

---

¹⁹ Diskrimineringslag (2008:567)

Resultat

Deltagande i demokratiska processer bland personer med psykisk funktionsnedsättning

Stora skillnader i valdeltagande

Personer med funktionsnedsättning deltar i valen i lägre utsträckning än övriga befolkningen. Typen av funktionsnedsättning har också betydelse för i vilken utsträckning man röstar. Valdeltagandet bland personer med psykisk funktionsnedsättning var 82 procent i riksdagsvalet och 43 procent i Europaparlamentsvalet 2014. Bland den övriga befolkningen var motsvarande siffror 89 respektive 54 procent.²⁰ Mycket tyder på att siffrorna också gömmer stora mörkertal, då gruppen som beskrivs kan antas svara på enkäter i lägre utsträckning än övriga befolkningen.

Inga signifikanta skillnader för medlemskap i partier, fackföreningar och företagorganisationer

Ungefär fem procent av befolkningen är medlemmar i politiska partier och av dessa är cirka en procent aktiva i sitt medlemskap. Det finns inga signifikanta skillnader mellan personer med psykisk funktionsnedsättning och övriga befolkningen. En något lägre andel utrikes födda personer med psykisk funktionsnedsättning är medlemmar i politiska partier jämfört med inrikes födda. Det finns inte heller några signifikanta skillnader i medlemskap i fackföreningar eller företagorganisationer mellan personer med psykisk funktionsnedsättning och övriga befolkningen. En lägre andel bland medlemmarna med psykisk funktionsnedsättning deltar aktivt i de fackföreningar eller företagsorganisationerna de är medlemmar i (4,9 jämfört med 7,4 procent).

Deltagande i formella politiska aktiviteter

En sida av aktiviteter i syfte att påverka mellan valen är de formella kanaler som finns inom det politiska systemet. Partiarbete, medborgarförslag och medborgardialog är några exempel på dessa aktiviteter.

Det finns en ökning av användandet av olika former av medborgardialoger, för att skapa forum för intresseorganisations-, invånar- eller brukarinflytande på lokal nivå.

---

²⁰ Statistiska centralbyrån (2015). Valdeltagande bland personer med funktionsnedsättning. Demokratistatistik. Rapport 18.

Dessa ska inte sammanblandas med brukarråd, som består av personer som är berörda av verksamheten inom en specifik offentlig verksamhet. Vidare finns frågor, exempelvis sådana som kan kopplas till Plan- och bygglagen, där kommuner och landsting har en lagstadgad skyldighet att föra dialog med personer och grupper som har väsentligt intresse av ett förslag.²¹

Exakt hur deltagandet i de olika formella dialogformerna ser ut är svårt att svara på, eftersom arrangörerna mycket sällan för den typen av statistik över deltagarna. Forskning och myndighetsrapporter stöder dock antagandet att det huvudsakligen är resursstarka grupper som är aktiva i politikens mer formaliserade kanaler, i valen och inom det civila samhällets organisationer. Mer om resurser hos personer med psykisk funktionsnedsättning finns i resultatdelens nästa avsnitt.

Panelen Rivkraft om deltagande i formella politiska aktiviteter

Deltagarna i MFD:s panel Rivkraft²² fick besvara frågan om de deltagit i formella politiska aktiviteter de senaste 12 månaderna. Den vanligaste formella politiska aktiviteten var att kontakta tjänstemän i kommun, landsting eller myndighet. Var femte person hade kontaktat en politiker och var tionde hade varit på möte i ett politiskt parti. Personer i Rivkraft med psykisk funktionsnedsättning var något mindre aktiv än gruppen ”samtliga” vad gäller formella aktiviteter.

Tabell 1: Deltagande i formella politiska aktiviteter. (Källa: Rivkraft, MFD)

Deltagande formella politiska aktiviteter	Personer med psykisk funktionsnedsättning i Rivkraft Andelar (%)	Samtliga deltagare i Rivkraft Andelar (%)
Kontaktat en tjänsteman i kommun, landsting eller myndighet	41	55
Kontaktat politiker	18	27

²¹ SOU 2016:5. Låt fler forma framtiden! Betänkande av 2014 års demokratiutredning

²² Deltagarna i Rivkraft är en grupp som är intresserade av att påverka. Av de 197 personerna i panelen som har en psykisk funktionsnedsättning har nästan samtliga, 94 procent, uppgett att de har gjort en formell och/eller informell aktivitet under de senaste 12 månaderna. Resultaten ska inte ses som generaliserbara för hela gruppen personer med psykisk funktionsnedsättning.

Deltagande formella politiska aktiviteter	Personer med psykisk funktionsnedsättning i Rivkraft Andelar (%)	Samtliga deltagare i Rivkraft Andelar (%)
Möte i ett politiskt parti	8	10
Deltagit i kommunens/landstingets medborgardialog	11	15
Skrivit medborgarförslag till kommunen/landstinget	8	10
Har inte gjort något av ovanstående	42	19
Summa	100 N=197	100 N=1209

Deltagande i informella politiska aktiviteter

Vad gäller olika former av informellt deltagande framkommer av arbetet inom 2014 års demokratiutredning att mindre tidskrävande former, såsom upprop och namninsamlingar, har ökat på senare år bland befolkningen i stort. Vad gäller mer tidskrävande aktiviteter, såsom starkt engagemang i föreningslivet eller demonstrationer, är deltagandet däremot relativt konstant och lågt sett över tid.

Precis som inom de formella kanalerna finns bland deltagandet i de mindre formella kanalerna skillnader som kan kopplas till socioekonomisk status. 2014 års demokratiutredning konstaterade att det politiska inflytandet tycks ojämnt fördelat mellan grupper. Detta då skillnaderna i det politiska deltagandet sammanfaller med andra klyftor i samhället, såsom inom utbildnings- och inkomstnivå, förankring på arbetsmarknaden, socialt och kulturellt kapital och enligt vissa studier även hälsa.²³

---

²³ SOU 2016:5. Låt fler forma framtiden! Betänkande av 2014 års demokratiutredning

Panelen Rivkraft om deltagande i informella politiska aktiviteter

Deltagarna i Rivkraft fick uppge om de deltagit i någon informell politisk aktivitet under de senaste 12 månaderna. Ungefär hälften av de deltagare som har en psykisk funktionsnedsättning har skrivit under namninsamlingar och gjort inlägg på sociala medier. Att skriva insändare, kontakta massmedia eller delta i demonstrationer är däremot mindre vanligt. Liknande resultat gäller för hela panelen. Personer med psykisk funktionsnedsättning deltar i lägre utsträckning på möten i föreningar och organisationer.

Tabell 2: Deltagande i informella politiska aktiviteter. (Källa: Rivkraft, MFD)

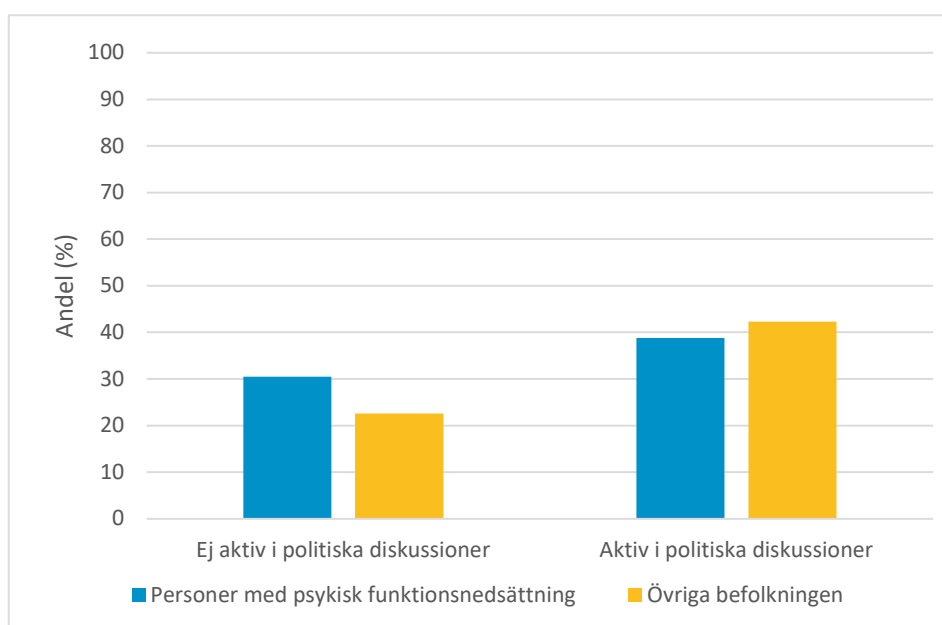
Deltagande informella politiska aktiviteter	Personer med psykisk funktionsnedsättning i Rivkraft Andelar (%)	Samtliga deltagare i Rivkraft Andelar (%)
Skrivit under en namninsamling	48	49
Skrivit inlägg på sociala medier	54	52
Skrivit insändare	10	15
Kontaktat eller medverkat i massmedia	17	21
Deltagit i en demonstration	14	11
Möte i en förening/organisation	40	62
Gjort annat för att påverka	36	43
Har inte gjort något	31	17
Summa	100 N=197	100 N=1193

Politiska diskussioner, engagemang och intresse

Politiskt engagemang och intresse är en av många förutsättningar för att kunna delta i aktiviteter med syfte att påverka politiken mellan valen. Enligt ULF/SILC är en något lägre andel personer med psykisk funktionsnedsättning aktiva i politiska diskussioner²⁴ jämfört med övriga befolkningen (39 jämfört med 43 procent). Likt övriga befolkningen finns skillnader mellan inrikes födda och utrikes födda, där inrikes födda är mer aktiva i diskussioner. Även män är mer aktiva än kvinnor och aktiviteten ökar med högre utbildningsnivå.

Diagram 1. Aktivitet i politiska diskussioner bland personer med psykisk funktionsnedsättning och övriga befolkningen.

(Källa: ULF/SILC 2010-2014, SCB)

Flera deltagare i Rivkraft-panelen och fokusgrupperna har varit eller är engagerade i frågor som berör situationen för personer med psykisk funktionsnedsättning. Engagemanget utgår många gånger från egna livserfarenheter, saker som under uppväxten eller även idag har varit och är problematiskt. Ofta handlar det om villkoren i skolan, kontakten med vården eller de äldres villkor. Dessa personer vill vara med och förändra förutsättningarna för sig själva och personer som är i samma

---

²⁴ Att vara aktiv i politiska diskussioner menas här att intervjupersonen svarat att hen för det mesta brukar vara med i politiska diskussioner och säga sin åsikt.

situation. De egna erfarenheterna fungerar som en tydlig drivkraft för intresset, liksom en upplevd kunskap om att veta hur det ser ut och fungerar i verkligheten.

”Jag tror att det är många med psykisk funktionsnedsättning som kan bli väldigt drivna i sådana här frågor, förutsatt att de får verktyg.”²⁵

Förutsättningarna för delaktighet i mellanvalsdemokratin är sämre för personer med psykisk funktionsnedsättning

Resurser skapar möjligheter att vara aktiv i samhället

Rapportens definition av personer med psykisk funktionsnedsättning utifrån ULF/SILC-undersökningarna²⁶ utgår från personer med svåra besvär av ängslan, oro och/eller ångest. Denna kategori utgör cirka 5 procent av hela befolkningen. Kvinnor är överrepresenterade och utgör 62 procent av gruppen. Det finns även en högre andel utrikes födda inom gruppen jämfört med den övriga befolkningen (26 jämfört med 16 procent) och en högre andel befinner sig i det yngre åldersspannet 18-29 år (24 jämfört med 19 procent).

Skillnader mellan personer med funktionsnedsättning och övriga befolkningen i valdeltagandet 2014 var som mest tydlig bland äldre och ensamstående.²⁷ Personer med psykisk funktionsnedsättning är i högre utsträckning ensamboende än övriga befolkningen (36 jämfört med 23 procent). Detta gäller framför allt personer som är 65 år eller äldre, där 57 procent är ensamboende.

Faktorer såsom utbildning, ställning på arbetsmarknaden, inkomst, hälsa och sociala nätverk utgör resurser. Dessa resurser skapar möjligheter för individer att vara aktiva i samhället. Tillgången till resurser påverkar individens handlingsutrymme och därigenom möjligheten att forma sitt liv efter egna önskemål. Även andra faktorer, såsom kön, ålder och bakgrund påverkar möjligheterna att vara delaktig i mellanvalsdemokratin och på samhällets olika arenor i övrigt.

Nedan beskrivs fördelningen av resurser mellan personer med psykisk funktionsnedsättning och den övriga befolkningen. Fördelningen visar att personer med

---

²⁵ Deltagare i online-baserad fokusgrupp utvecklar sitt resonemang om hur psykisk funktionsnedsättning förhåller sig till delaktighet och demokrati.

²⁶ Läs mer om rapportens källor i Bilaga 1 – Tillvägagångssätt och källor

²⁷ SCB, Valdeltagande bland personer med funktionsnedsättning, Statistikrapport 18

psykisk funktionsnedsättning har sämre förutsättningar att vara delaktiga i samhället på lika villkor som den övriga befolkningen.

Vad gäller valdeltagande så röstar ensamstående, lågutbildade, låginkomsttagare, arbetare, arbetslösa och personer utanför arbetskraften i betydligt lägre utsträckning än sammanboende, högutbildade, höginkomsttagare, tjänstemän och sysselsatta. Även faktorer som ålder, kön och bakgrund spelar roll, då valdeltagandet är lägre bland de yngsta och de äldsta åldersgrupperna. Kvinnor röstar i något högre utsträckning än män. Andelen som röstar är även betydligt lägre bland utrikes födda jämfört med inrikes födda.²⁸

Utbildningsnivån är lägre

Utbildningspolitiken lyfts ofta fram som ett viktigt fördelningspolitiskt instrument. Tanken är att en hög och jämnare fördelning av kunskaper och kompetens ska leda till en jämnare fördelning av livschanser och livsinkomster. Att demokratin stärks och den sociala utslagningen i samhället minskar är andra effekter som brukar framhållas.²⁹

Personer med psykisk funktionsnedsättning har generellt lägre utbildningsnivå än den övriga befolkningen. En högre andel av gruppen har endast förgymnasial utbildning jämfört med den övriga befolkningen (29 jämfört med 20 procent) och en lägre andel har eftergymnasial utbildning (23 jämfört med 34 procent).

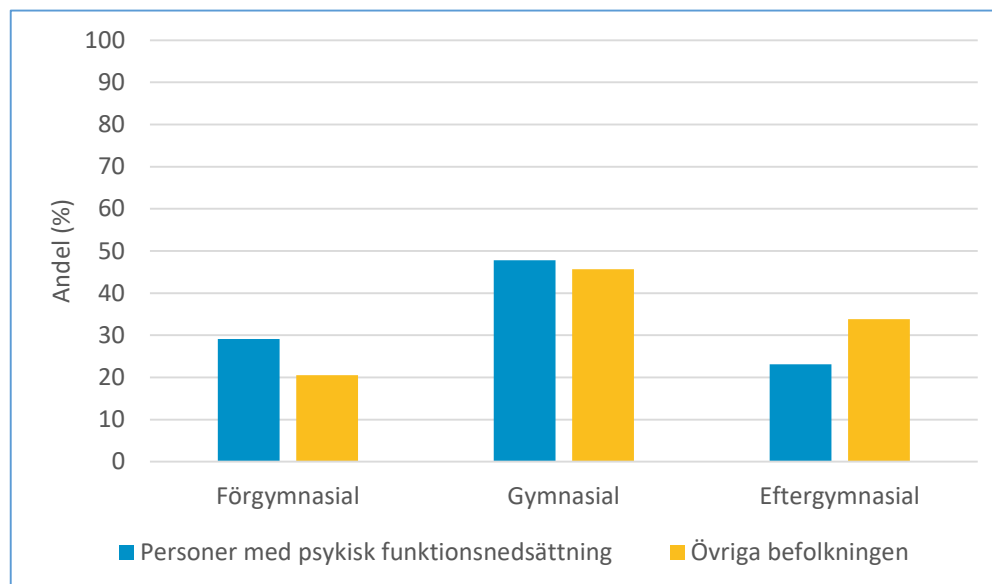
I befolkningen i stort har kvinnor i högre utsträckning eftergymnasial utbildning jämfört med män. I ULF/SILC-data finns inga signifikanta skillnader mellan män och kvinnor bland personer med psykisk funktionsnedsättning. Detta beror på att kategorin personer med svåra besvär av ångslan, oro och/eller ångest utgörs av en så pass liten del av den undersökta populationen.

---

²⁸ SCB, Valdeltagande bland personer med funktionsnedsättning, Statistikrapport 18

²⁹ SOU 2003:96 Utbildningens fördelning - en fråga om klass

Diagram 2. Utbildningsnivå bland personer med psykisk funktionsnedsättning och övriga befolkningen. (Källa: ULF/SILC 2010-2014, SCB)

Utbildningssystemet är viktigt för att lägga en fundamental grund för individen att utöva demokratiskt inflytande, men i fokusgruppsintervjuerna framkommer många berättelser om en skolgång som inte har fungerat. Elever med psykisk funktionsnedsättning beskrivs ofta få vänta lång tid innan de får det stöd de har rätt till, vilket påverkar både kunskapsinhämtning och känslan av delaktighet. Detta bekräftas också i studien Barn äger³⁰, där flera av barnen med psykiska funktionsnedsättningar har valt att stanna hemma från skolan under långa perioder eftersom skolan inte kunnat möta deras behov. Utbildningssystemet tycks inte fungera för många elever med psykiska funktionsnedsättningar och med utgångspunkt i dessa uppgifter verkar skolan vara den plats där stigmatiseringen och utanförskapet börjar.³¹

”Även haft en sambo vars barnbarn blivit diagnostiserad med Aspberger när hon gick på högstadiet. Det hade varit mycket problematiskt på förskolan, lågstadiet och på högstadiet, men ingen orkade, vågade ta tag i problemet, med påföljd att hon

³⁰ Handisam (2014) Barn äger

³¹ Nordic Centre for Welfare and Social Issues (2016) When someone has to take charge – Youth and Mental Health: Challenges, Policy and Collaboration in Iceland, the Faroe Islands and Norway ; Autism- och Aspbergerförbundet (2016) Medlemsundersökning om skolgången

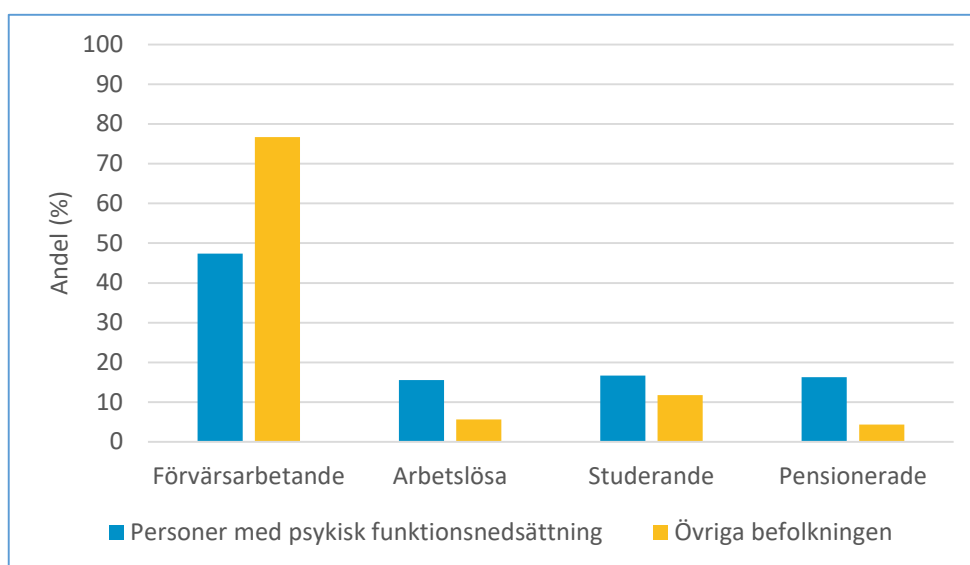
nu måste gå flera år extra i ett specialgymnasium, för att ta igen allt hon missat.”³²

”Jag har sedan grundskolan alltid känt ett utanförskap och känner det fortfarande.”³³

Lägre andel förvärvsarbete

Tillgången till arbete utgör grunden för ekonomiska resurser i form av lön, men även tillgången till de sociala transfereringssystem som är kopplade till arbete och inkomst. Arbete och egenförsörjning är därför en viktig resurs där inkomsten påverkar individens möjligheter och handlingsutrymme vid olika skeenden i livet. Bristande möjlighet till arbete och egenförsörjning kan innebära lägre delaktighet och medansvar i samhället och kan också vara en orsak till marginalisering och utanförskap.³⁴

Diagram 3. Sysselsättning bland personer med psykisk funktionsnedsättning och övriga befolkningen. (Källa: ULF/SILC 2010-2014, SCB)

³² Deltagare i online-baserad fokusgrupp besvarar frågan ”Om du är intresserad av att vara delaktig i olika samhällsfrågor, varför är du det?”

³³ Deltagare i online-baserad fokusgrupp besvarar frågan ”Vilken typ av problem har du med psykisk ohälsa?”

³⁴ Integrationsverket (2001) Rapport integration 2001.

Enligt ULF/SILC-undersökningarna är personer med psykisk funktionsnedsättning i högre utsträckning arbetslösa än övriga befolkningen (16 respektive 6 procent) och förvärvsarbetar³⁵ i betydligt lägre utsträckning än den övriga befolkningen (47 jämfört med 77 procent). Mönstret gäller oavsett utbildningsnivå. Bland utrikes födda med psykisk funktionsnedsättning är motsvarande siffra ännu lägre, 38 procent jämfört med 66 procent i den övriga befolkningen.

Inom gruppen med eftergymnasial utbildning skiljer sig förvärvsfrekvensen mellan personer med psykisk funktionsnedsättning och övrig befolkning, där 61 procent av de med eftergymnasial utbildning bland personer med psykisk funktionsnedsättning förvärvsarbetar jämfört med 85 procent bland den övriga befolkningen. Av de som förvärvsarbetar är andelen som arbetar heltid lägre bland personer med psykisk funktionsnedsättning och tillfälliga anställningar är vanligare.

Andelen i åldersgruppen 18-64 år som är pensionerade är högre bland personer med psykisk funktionsnedsättning jämfört med övriga befolkningen (16 jämfört med 4 procent).³⁶ Den stora gruppen pensionerade finns i åldersgruppen 30-64 år och i gruppen personer med lägre utbildning.

Brist på arbete som ett direkt hinder för att vara demokratisk delaktig tas sällan upp varken i fokusgrupperna eller i enkäten, vilket däremot dålig ekonomi gör.

”Jag blir inte lyssnad på. Jag har inte pengar att delta i nätverk där besluten tas. [...] Därför får jag väldigt lite del av vår demokrati.”³⁷

Den sämre ställningen på arbetsmarknaden innebär också avsaknad av att vara i ett sammanhang, av vänner och av nätverk.

Utsatt ekonomisk situation

Ekonomiska resurser kan omvandlas till andra resurser och ger individen förutsättningar att påverka sina levnadsförhållanden. Goda ekonomiska resurser ger därigenom större möjligheter att aktivt delta i samhällslivet. Skillnader i ekonomiska resurser beror på många faktorer, såsom ålder, kön, familjetyp och var i livscykeln

---

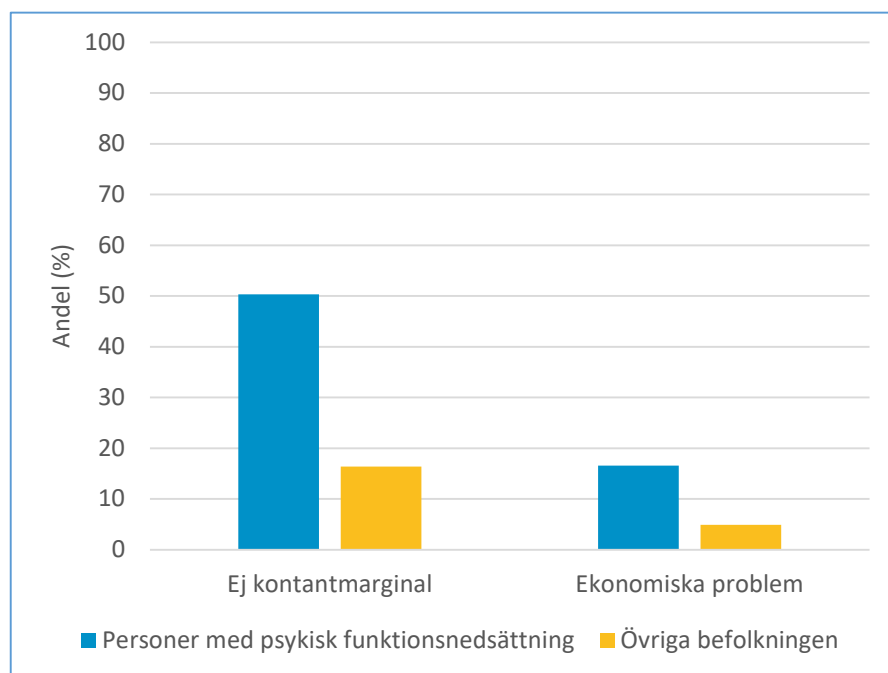
³⁵ Sysselsättning avser personer mellan 18-64 år.

³⁶ Till och med 2013 innehöll svarsalternativet pensionärer i ULF/SILC förutom pensionärer även personer med till exempel sjukbidrag eller sjukersättning. Detta är en förklaring till gruppens storlek.

³⁷ Deltagare i online-baserad fokusgrupp utvecklar sin upplevelse av hur demokratin fungerar idag

man befinner sig. Inkomsten som ekonomisk resurs avspeglar även ställningen på arbetsmarknaden och utbildningsnivån och är därigenom ett utfall av levnadsvillkoren på många områden.

Diagram 4. Andel med ingen kontantmarginal och ekonomiska problem. Fördelat på personer med psykisk funktionsnedsättning och övriga befolkningen. (Källa: ULF/SILC 2010-2014, SCB)

En stor del av gruppen personer med psykisk funktionsnedsättning lever i en utsatt ekonomisk situation. Hälften av gruppen har ingen kontantmarginal, och upplever därför svårigheter att klara av oförutsedda utgifter.³⁸ Hos den övriga befolkningen är det 16 procent som inte har kontantmarginal. Personer med psykisk funktionsnedsättning har även i större utsträckning ekonomiska problem³⁹ jämfört med övriga befolkningen (17 respektive 5 procent). Detta innebär att man riskerar att komma

³⁸ Med kontantmarginal menas att personen eller hushållet kan klara en oförväntad utgift inom en månad utan att låna eller be om hjälp. Kostnaden för utgiften har varierat mellan 10 000 och 11 000 kronor under undersökningsperioden.

³⁹ Att ha ekonomiska problem definieras enligt ULF/SILC att personen eller hushållet under de senaste 12 månaderna kommit efter med betalningen av avgiften till bostadsrättsföreningen eller hyra för bostaden och/eller räntor och amorteringar för bostaden och/eller räkningar för el, gas, telefon, vatten, sophämtning eller liknande.

efter med betalningar av räkningar, räntor och amorteringar. Den utsatta positionen bekräftas av en rapport från Hjärnkoll, som pekar på att personer som lever med psykisk funktionsnedsättning i genomsnitt har en lägre disponibel inkomst, men samtidigt högre levnadsomkostnader än befolkningen i övrigt. De personer som har arbete tjänar generellt mindre än hälften av genomsnittslönen. Många är däremot hänvisade till ekonomiskt bistånd.⁴⁰

Utrikes födda har i högre utsträckning sämre kontantmarginal än inrikes födda. Det är dock en stor skillnad mellan utrikes födda personer med psykisk funktionsnedsättning och utrikes födda i övriga befolkningen. Bland utrikes födda med psykisk funktionsnedsättning har 68 procent ingen kontantmarginal, motsvarande för utrikes födda i den övriga befolkningen är 33 procent.

Åldersgruppen 65 år och äldre har bättre kontantmarginal och i lägre utsträckning ekonomiska problem jämfört med de yngre åldersgrupperna inom gruppen med psykisk funktionsnedsättning.

Även i enkätsvaren och fokusgrupperna påtalas den ekonomiska situationen som ett hinder att vara aktiv. Ekonomin är en faktor som medverkar till att man avstår från att vara medlem i en organisation eller förening eller att delta i möten. Ekonomin är ett hinder exempelvis vad gäller möjligheten att resa.

”Tillgänglighet när saker inte finns i närområdet, ekonomin tillåter inte.”⁴¹

Sämre självskattad hälsa

Folkhälsomyndigheten har slagit fast att det finns ett positivt samband mellan självskattad hälsa och demokratisk delaktighet, då grupper med lågt valdeltagande också har låg självskattad hälsa.⁴² I ULF/SILC-undersökningarna skattar intervjupersonerna sin egen hälsa. Personer med funktionsnedsättning skattar sin

---

⁴⁰ Hjärnkoll (2013) Minuskontot

⁴¹ Rivkraft-deltagare i ett fritextsvar till frågan ”Vad gör att du är missnöjd med dina möjligheter att påverka i samhällsfrågor som du tycker är viktiga?”

⁴² <https://www.folkhalsomyndigheten.se/amnesomraden/livsvillkor-och-levnadsvanor/folkhalsans-utveckling-malomraden/delaktighet-och-inflytande-i-samhallet/demokratisk-delaktighet/> (2016-10-03)

hälsa lägre än övriga befolkningen. Bland personer med psykisk funktionsnedsättning skattar 29 procent att de har en dålig hälsa jämfört med cirka en procent bland de som inte har en funktionsnedsättning.⁴³

Flera röster i studien framhåller betydelsen av god hälsa och fungerande vård för möjligheten att känna sig demokratiskt delaktig. Tillgång till bra vård, inkludering i den egna vården och att bli sedd och tagen på allvar är viktiga faktorer för att känna sig delaktig i sin egen situation och i förlängningen i samhället. Detta bekräftas i sin tur av en rad studier⁴⁴.

En annan viktig aspekt är frånvaron av ett helhetsperspektiv avseende den egna behandlingen. Flera upplever bristande information om både behandlingsmetoder och dess verkan som alternativa möjliga behandlingsmetoder. Utan behandlingsplan upplevs det också som svårt att vara delaktig och lyssnad till. Det påtalas också att vården saknar samordning och kontinuitet.

”Det är allt för lätt att hamna mellan stolarna i ett ingenmansland där ingen tar sitt ansvar”⁴⁵

God hälsa presenteras här som en av förutsättningarna för att kunna vara delaktig i demokratin. För mer om hur dålig hälsa kan utgöra ett hinder för deltagande, se ”Ork och skov försämrar möjligheterna till delaktighet”.

Hinder för delaktighet i demokratin – samhälleliga brister

Hårt klimat och brist på tolerans

Det finns en stor samstämmighet i resultaten från såväl fokusgrupperna som enkätsvaren om att samtalsklimatet har blivit hårdare och att toleransen gentemot personer som avviker från normen är låg. En av de grupper som tycks drabbas hårdast av detta är just personer med psykisk funktionsnedsättning. Det beskrivs av många deltagare i fokusgrupper och Rivkraft-panel som att leva i ett samhälle där man på grund av sin funktionsnedsättning ständigt nedvärderas, ifrågasätts och där ens åsikter inte tas på allvar eller överhuvudtaget räknas med. Många deltagare i MFD:s studie beskriver också hur de blir nonchalerade och bemöts av misstro i olika

---

⁴³ ULF/SILC 2014-2015, SCB

⁴⁴ Se exempelvis Vårdanalys (2014) Möjligheter till delaktighet och inflytande för personer med psykisk ohälsa

⁴⁵ Deltagare i online-baserad fokusgrupp besvarar frågan ”Vad skulle samhället kunna göra för att underlätta för dig att påverka politiken?”

situationer. Är man dessutom öppen med sin funktionsnedsättning upplevs risken stor att fokus hamnar på ens egen funktionsnedsättning snarare än den fråga som diskuteras. Detta påverkar viljan och orken att vara med och försöka förändra samhället.

”Toleransen mot de som avviker är låg framför allt om det inte är en synlig funktionsnedsättning, såsom exempelvis att sitta i rullstol”⁴⁶

”Det känns som om man är utanför på avbytarbänken till att få vara med”⁴⁷

Några har också erfarenheter av personliga påhopp och kränkningar, vilket för dessa personer har resulterat i att man har blivit mer försiktig och hellre är tyst då det diskuteras politik och viktiga samhällsfrågor. Flera nämner att de tidigare har varit ute i sociala medier för att där framföra synpunkter. På grund av ett hårdnande klimat, näthat och uppskruvad ton har man dock blivit försiktigare även där.

”Debatterna sjunker oftast till att bli påhopp av personlig karaktär. Oftast har inläggen ingen fakta utan det handlar bara om känsla”⁴⁸

Denna bild bekräftas också i MFD:s workshop med funktionshindersorganisationerna, som menar att det idag saknas förståelse, öppenhet och respekt för människors olikheter i samhället. Organisationerna bekräftar också att samhällsklimatet har blivit tuffare och att det drabbar deras medlemmar på flera olika sätt. Enligt förbunden handlar det till stor del om att det finns okunskap om gruppen personer med psykisk funktionsnedsättning, vilket i sin tur leder till fördomar och negativa attityder gentemot gruppen. Detta leder till ett dåligt bemötande av personer som tillhör gruppen. Organisationerna pekar på en bristande kunskap hos allmänheten, men också på en låg kunskap hos de aktörer i samhället som spelar en viktig roll för gruppens välbefinnande. Särskilt allvarlig är den okunskap som unga i

---

⁴⁶ Deltagare i online-baserad fokusgrupp besvarar frågan om vad samhället kan göra för att få alla att komma till tals

⁴⁷ Deltagare i online-baserad fokusgrupp besvarar frågan ”Tycker du att du har samma möjligheter som andra i samhället att påverka de frågor du tycker är viktiga?”

⁴⁸ Rivkraft-deltagare i ett fritextsvar till frågan ” Vad gör att du är missnöjd med dina möjligheter att påverka i samhällsfrågor som du tycker är viktiga?”

behov av anpassning och stöd möter i skolan men också den som vuxna möter i kontakten med myndigheter.

I Rivkraft-enkäten nämner många att en vanlig anledning till att man inte är aktiv i partier, organisationer och föreningar beror på erfarenheten av att människor inte är intresserade av att lyssna på vad man har att säga. Även på frågan vad som har hindrat personen från att försöka påverka något som man tycker är viktigt, uppger flera att det är meningslöst eftersom beslutsfattare ändå inte lyssnar.

Bilden bekräftas från kampanjen Hjärnkoll⁴⁹, där resultaten från en av deras attitydundersökningar pekar på att det finns många stereotypa föreställningar om personer med psykisk funktionsnedsättning. Resultaten visar att tre av fyra personer hemlighåller sin psykiska ohälsa för sin omgivning och att nästan varannan upplever att andra människor någon gång har undvikit eller tagit avstånd från dem när de väl har berättat.⁵⁰

Brister i stödsystemen

Vissa personer med psykisk funktionsnedsättning tillhör någon av de personkretsar som har rätt till insatser inom lagen om stöd och service (LSS)⁵¹. LSS är en rättighetslag som ska garantera personer med omfattande och varaktiga funktionsnedsättningar goda levnadsvillkor, att de får den hjälp de behöver i det dagliga livet och att de kan påverka vilket stöd och vilken service de får. Målet är att den enskilde får möjlighet att leva som andra.

För personer med psykisk funktionsnedsättning, som tillhör någon av de personkretsar som har rätt till insatser enligt LSS, finns bland annat tjänsten personligt ombud. Personligt ombud riktar sig till personer med långvarig och omfattande psykisk funktionsnedsättning som har behov av särskilt stöd för att kunna tillvarata sina rättigheter i samhälle. Personligt ombud arbetar på uppdrag av sin brukare och ska underlätta och ansvara för att kontakten med resten av samhället fungerar på ett bra sätt samt stärka personen att få kontroll över sitt eget liv.

---

⁴⁹ Mellan 2009 – 2014 var Hjärnkoll en nationell kampanj som drevs av Handisam/Myndigheten för delaktighet i samarbete med NSPH. Syfte var att öka allmänhetens kunskaper och minska negativa attityder till personer med psykisk sjukdom.

⁵⁰ Hjärnkoll (2012) Upplevd diskriminering bland personer med psykisk ohälsa.

⁵¹ Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS).

Socialstyrelsen har genomfört en uppföljning⁵² i syfte att kartlägga och analysera verksamheten med personligt ombud. I denna uppföljning ges en ganska mörk bild av hur vardagen och framför allt mötet med samhället ser ut för gruppen personer med långvarig och omfattande psykisk funktionsnedsättning. En majoritet av ombuden (80 procent) anger att de flera gånger har rapporterat olika brister i vård och omsorgssystemet. Några exempel på saker som ombuden har rapporterat är dålig samordning mellan somatisk och psykiatrisk vård, svårtillgänglig psykiatrisk öppenvård, långa väntetider, oro och osäkerhet kring Försäkringskassans regler om försörjning för målgruppen samt svårigheter att få tid hos Arbetsförmedlingen. Några ombud upplever också att attityderna i samband med samverkan med olika myndigheter har förändrats.

En annan vanlig stödform för personer med psykiska funktionsnedsättningar är boendestöd som är ett stöd som ges enligt Socialtjänstlagen (SoL)⁵³. Boendestöd syftar framförallt till att underlätta för personer med psykisk funktionsnedsättning att kunna bo i ett eget boende och att få hjälp med att strukturera upp vardagen. Stödet kan både vara i form av motiverande stöd och/eller praktisk hjälp.

I MFD: studie framkommer att det saknas stöd för att kunna delta i politiska aktiviteter. Det handlar ofta om att kunna närvara på möten och där vara aktiv och framföra sina åsikter. Stödinsatserna omfattar sällan sammanhang där ett demokratiskt deltagande utövas och i de fall då stödet utförs av andra personer har de ibland inte tillräckliga kunskaper eller intresse för att kunna utöva det stöd som behövs i dessa sammanhang.

”Jag behöver hjälp för att göra min röst hörd och får inte den hjälpen av samhället. Jag har hjälpen på papper i form av boendestödare men det finns inte tid eller så är personalen inkompetent.”⁵⁴

”Ledsagare får inte följa med mig på politiska uppdrag för det anses för avancerad hobby!”⁵⁵

---

⁵² Socialstyrelsen (2014) Personligt ombud för personer med psykisk funktionsnedsättning – Uppföljning av verksamheten med personligt ombud

⁵³ Socialtjänstlagen (2001:453) (SoL)

⁵⁴ Rivkraft-deltagare i ett fritextsvar på frågan om tillgänglighet när det gäller att kunna påverka frågor som är viktiga.

⁵⁵ Samma som ovan

Stödet inkluderar inte på ett tillräckligt tydligt sätt möjligheten att engagera sig i aktiviteter med syfte att påverka politiken. Funktionshindersorganisationerna för fram att befintliga stödinsatser behöver förändras för att på ett tydligare sätt också omfatta denna typ av stöd om det efterfrågas.

Risk att förlora ersättning vid ideellt engagemang

Ett problem för den demokratiska delaktigheten för personer med psykisk funktionsnedsättning gäller personer som får hel sjuk- eller aktivitetsersättning. Det finns en rädsla att engagera sig ideellt för att det kan påverka den ersättningsnivå de har. Det finns en uttalad oro för att den nedsatta arbetsförmågan kan komma att ifrågasättas och omvärderas om de engagerar sig ideellt. För de personer som berörs försvårar det möjligheten att vara aktiv i en förening eller i ett parti och på det sättet utöva inflytande i politiken.

Enligt gällande föreskrifter har personer som får hel sjukersättning ändå möjlighet att utnyttja en liten återstående arbetsförmåga till exempelvis ideellt eller politiskt arbete.⁵⁶ Detsamma gäller för personer som har hel aktivitetsersättning.⁵⁷ Trots att möjligheterna alltså finns på plats är upplevelsen att det inte fungerar i praktiken.

”Man är rädd för att Försäkringskassan ska påstå att man har arbetsförmåga om man engagerar sig i något, även om man bara engagerar sig när man orkar.”⁵⁸

Enligt funktionshindersorganisationerna innebär detta en dubbel problematik då det också påverkar möjligheten att må bra och vara delaktig i samhället i stort. Föreningsarbete kan fungera som vägen in i ett socialt sammanhang och skapa känslan av delaktighet. Det kan vara extra viktigt för personer som saknar arbete/sysselsättning och samtidigt ge andra värdefulla erfarenheter som för människor närmare arbetsmarknaden. Att uppleva sig förhindrad att engagera sig ideellt och på så sätt begränsas i sina möjligheter att påverka i viktiga samhällsfrågor, framstår enligt organisationerna som ett demokratiproblem.

”Att inte känna sig behövd någonstans på arbetsmarknaden känns inte positivt. Därför har jag lagt ner en hel del tid på

---

⁵⁶ Försäkringskassans webbplats - Sjukförsäkring

⁵⁷ Försäkringskassans webbplats - Aktivitetsersättning vid nedsatt arbetsförmåga

⁵⁸ Rivkraft-deltagare i ett fritextsvar till frågan ”Vilka hinder i samhället gör det svårt för dig att påverka samhällsfrågor som du tycker är viktiga?”

ideella verksamheter, för att få den där bekräftelsen på att trots allt vara behövd.”⁵⁹

Kognitivt otillgängliga möten

Möjligheten att delta på möten är ett vanligt återkommande problem som beskrivs i MFD:s underlag. Flera personer nämner en rad olika hinder och svårigheter som är kopplade till möjligheten att kunna delta på möten. Den traditionella formen av möten innebär fysiska träffar som sker vid specifika tidpunkter i en lokal där man tillsammans med andra diskuterar olika frågor och framföra sina åsikter. För många fungerar inte denna vanliga och traditionella form. De svårigheter som finns kan handla om att passa tider, koncentrera sig under en längre tid, formulera vad man vill ha sagt muntligt, men också olika former av social fobi.

”[Jag har] sociala fobier och har ibland svårt att prata inför grupp.”⁶⁰

Många beskriver också möten som är kognitivt otillgängliga. Det kan handla om att man är i behov av tydlig information inför ett möte, att det är viktigt att mötesdeltagarna pratar en i taget och att det är viktigt att ta pauser i mötet.

Det efterfrågas andra forum och mötesformer för ökade möjligheter att kunna delta i diskussioner och känna sig delaktig. I fokusgrupperna lyfte flera deltagare fram att det borde finnas möjligheter till andra diskussionsforum, exempelvis internet-baserade, i syfte att öka tillgängligheten för personer som upplever svårigheter med att uttrycka sig verbalt eller har svårt att ta sig till fysiska mötesplatser. Nätbaserade diskussioner har även fördelen att det möjliggör deltagande när det fungerar bäst för personen själv.

”Plattformen är fysiska möten, som jag har extremt svårt att närvara på.”⁶¹

---

⁵⁹ Deltagare i online-baserad fokusgrupp besvarar en fråga om vilka problem hen haft kopplat till psykisk ohälsa

⁶⁰ Rivkraft-deltagare i ett fritextsvar till frågan ”Vad har hindrat dig att försöka påverka en fråga som du tycker är viktig?”

⁶¹ Rivkraft-deltagare i ett fritextsvar till frågan ”Vad gör att du är missnöjd med dina möjligheter att påverka i samhällsfrågor som du tycker är viktiga?”

En relativt hög andel av de personerna som har svarat i Rivkraft-enkäten har förutom en psykisk funktionsnedsättning även någon form av fysisk funktionsnedsättning. Kombinationen av flera olika funktionsnedsättningar försvårar ytterligare för dessa personer. Det är tydligt att de fysiska hindren på väg till och från eller på själva mötesplatserna är ett problem och en faktor som försvårar deras delaktighet. Dessa personer är sällan aktiva i sitt medlemskap och undviker långa resor och möten.

”Alla platser där samtal om viktiga samhällsfrågor förs är otillgängliga för mig.”⁶²

Att inte känna sig representerad i samråd och medborgardialoger

Medborgar-, tillgänglighets- eller funktionshindersråd, med representanter från funktionshindersorganisationer, är en kanal att fortlöpande utöva politiskt inflytande på kommun- eller landstingsnivå. Det finns skillnader rörande mandat och organisation, men råden sorterar oftast under socialnämnd eller kommunstyrelse och syftar till en samlad opinionsyttring kring beslutsprocessen från funktionshindersrörelsen. Olika former av medborgardialoger arrangeras i regel av kommuner eller landsting, och innebär att individer eller intresseorganisationer bjuds in för att delta i utformningen av politiska beslut.⁶³

Samråd och medborgardialoger framhålls som en viktig plats att lyfta och diskutera utifrån medlemmarnas olika erfarenheter och synpunkter. Särskilt viktig anses möjligheten vara att föra fram synpunkter inför beslut som en enad grupp och med en stark organisation i ryggen. Liknande resultat har tidigare framkommit i en intervjustudie, där intervjupersonerna hävdade att inga andra än personer med funktionsnedsättning själva kommer att föra gruppens talan och föra fram frågorna.⁶⁴ I en granskning från Socialstyrelsen framgår dock att över hälften av kommunerna har organiserat samråden på så sätt att de snarast utgör ett forum för information om processer som är långt gångna och att möjligheten att faktiskt påverka är mycket liten.⁶⁵

---

⁶² Rivkraft-deltagare i ett fritextsvar till frågan ”Vad gör att du är missnöjd med dina möjligheter att påverka i samhällsfrågor som du tycker är viktiga?”

⁶³ SOU 2016:5 Låt fler forma framtiden! Betänkande av 2014 års demokratiutredning

⁶⁴ Simmeborn Fleischer (2015) Demokratisk delaktighet och inflytande över det politiska beslutsfattandet – utifrån personer med funktionsnedsättningar och funktionshinders perspektiv

⁶⁵ Socialstyrelsen (2012) Kartläggning av kommunernas och landstingens former för samråd

Organisationerna ser den egna utvecklingen i form av minskande medlemsantal och därmed försämrade representativitet som problematisk vad gäller påverkans-
möjligheterna. Det finns en självkritik från organisationernas sida om att det har
saknats proaktivt tänkande kring sjunkande medlemstal och att man har svårt att nå
nya grupper i sin medlemsrekrytering.

Hinder för delaktighet i demokratin – Individuella förutsättningar

Ork och skov försämrar möjligheterna till delaktighet

Gemensamt för alla som har deltagit i undersökningarna är att de ofta identifierar
hinder som har en direkt koppling till den egna funktionsnedsättningen eller den egna
medicineringen.

Ett hinder som vanligen beskrivs är bristen på energi och ork. Det finns sällan ork att
vara med och delta i politiska aktiviteter i den utsträckning många skulle vilja vara.
Det kan dels handla om en trötthet som är direkt kopplad till den egna funktions-
nedsättningen, dels vara en bieffekt av de mediciner man behöver ta. Lika ofta verkar
det dock handla om att vardagslivet tar så mycket energi att ork saknas för ytterligare
engagemang. Det blir då istället viktigt att prioritera och att använda den ork som
finns till det mest nödvändiga och basala. Hit hör inte att delta i aktiviteter med syfte
att påverka politiken mellan valen.

”Det är mycket man måste orka. Det är gott och väl att orka
med sig själv och sin familj. Jag orkar inte se till att valda
politiker och tillsatta tjänstemän sköter sina jobb.”⁶⁶

”Mina sjukdomar, syrebrist och hjärtsvikt, gör mig så
kolossalt trött och sen autismen som gör mig förvirrad och inte
vet hur man ska spela med i den sociala ordningen för att bli
förstådd.”⁶⁷

Förutom tröttheten nämns också en rad andra hindrande faktorer som har direkt
koppling till de symptom som beror på den egna funktionsnedsättningen, exempelvis

---

⁶⁶ Deltagare i online-baserad fokusgrupp besvarar frågan ”Vad gör att du inte utnyttjar din
möjlighet att påverka politiken?”

⁶⁷ Rivkraft-deltagare i ett fritextsvar till frågan ”Vad gör att du är missnöjd med dina
möjligheter att möta andra för att föra samtal om viktiga samhällsfrågor?”

kronisk värk, olika former av social fobi, svårigheter att koncentrera sig, ångest och ibland svårigheter att kommunicera.

”Det är detta att jag inte orkar med sociala sammanhang i större utsträckning. Jag blir stressad av andra människor. Ofta är det för rörigt och ostrukturerat och för mycket intryck för att jag ska klara av att göra så mycket som jag vill.”⁶⁸

Ett återkommande tema hos framförallt deltagarna i Rivkraft-enkäten är svårigheten med att vara i sociala sammanhang eftersom man inte tycker sig förstå det ”sociala spelet” och lätt hamnar utanför. Särskilt svårt blir det därför att närvara i traditionella mötesformer, som ofta innebär att träffas en bestämd tid, i större grupp för att diskutera och debattera frågor. Att dessa möten dessutom ofta är otillgängliga på en rad sätt försvårar också möjligheten att delta. Se mer om detta under avsnittet kring kognitiv otillgänglighet.

”Jag vågar inte vara social. Jag har väldigt svårt att hålla igång ett samtal. Jag glömmer ständigt enskilda ord. Jag har väldigt svårt att hålla flera tankar samtidigt.”⁶⁹

Flera personer uppmärksammar också att möjligheten att vara delaktig ser väldigt olika ut beroende på vilken period av sjukdomen man befinner sig i. Under de relativt välmående perioderna är möjligheterna att delta och känna sig delaktig ungefär samma som för andra, medan möjligheten under de sämre perioderna är marginell eller obefintlig. Att funktionsnedsättningen för många ser så olika ut i olika perioder kan förstås försvåra möjligheten att vara aktiv i en förening eller ett parti även under de välmående perioderna, då en viss kontinuitet av närvaro ofta krävs.

”Som frisk så tror jag att jag kan påverka ganska mycket men som sjuk var jag övertygad om att jag inte kunde påverka.”⁷⁰

Självstigmatisering påverkar möjligheterna att påverka

Självstigmatisering är vanligt bland personer med psykiska funktionsnedsättningar och innebär att man tar till sig och accepterar omgivningens fördomar som kan finnas

---

⁶⁸ Rivkraft-deltagare t i ett fritextsvar till frågan ”På vilket sätt upplever du det svårare att på samma villkor som andra påverka de samhällsfrågor som du tycker är viktiga?”

⁶⁹ Rivkraft-deltagare i ett fritextsvar till frågan ”Vad gör att du är missnöjd med dina möjligheter att påverka i samhällsfrågor som du tycker är viktiga?”

⁷⁰ Deltagare i fysisk fokusgrupp

om den grupp man tillhör. Det kan bland annat leda till att man inte söker hjälp för sina problem på grund av skamkänslor och dåligt självförtroende. En del avstår också från att söka arbete och ta kontakt med vården, avbryter behandling eller undviker sociala sammanhang på grund av ett förväntat hot om kränkning eller diskriminering.

Det är vanligt med beskrivningar om lågt självförtroende och låg självkänsla, som i många fall direkt påverkar möjligheterna att vara delaktiga i demokratin. Ofta handlar det om en bristande tro på att någon kommer att bry sig om eller tycka att det man säger är viktigt. Många upplever att de blir behandlade annorlunda och nedvärderande på grund av sin funktionsnedsättning och att deras åsikter helt enkelt är mindre värda än andras.

”Jag hindras av mina egna demoner som ständigt påminner mig om att jag inte är värd att lyssnas på.”⁷¹

Denna bild bekräftas i en av de relativt få studier som undersökt intryck och erfarenheter av stigma bland personer med psykisk funktionsnedsättning. Studien fann att gruppen ofta uppfattar sig som stigmatiserade och att de förväntar sig att bli illa behandlade av allmänheten, att möta avvisande och diskriminering.⁷²

Det framkom också i fokusgrupperna att det ibland handlar om en rädsla att bli motsagd eller påhoppad för sina åsikter, vilket skulle förvärpa den redan dåliga självkänslan. Den dåliga självkänslan innebär därmed att många avstår deltagande.

”Jag har samma möjligheter som andra att rösta i valen, men jag kan inte sätta mig på ett möte med andra "starka" individer som meningsmotståndare. Jag kanske inte håller med dem, men jag klarar inte av att ta den retoriska debattkampen för att besegra en motståndare. Jag skulle kanske till och med säga: "Det är jag som har fel!" Bara för att slippa obehaget av att bli påhoppad”⁷³

---

⁷¹ Deltagare i onlinebaserad fokusgrupp besvarar frågan ”Vad om något hindrar dig från att påverka olika samhällsfrågor du tycker är viktiga?”

⁷² Hult, J. & Krus, D. (2010) Erfarenheter av stigmatisering, diskriminering och självdiskriminering bland personer med schizofreni. Lund: Department of Health Sciences

⁷³ Deltagare i online-baserad fokusgrupp besvarar frågan ”Tycker du att du har samma möjligheter som andra i samhället att påverka de samhällsfrågor du tycker är viktiga?”

Detta stämmer väl överens med svaren från Rivkraft-enkäten, där många anger att en anledning till att de inte bryr sig om att samtala om politik är att det ändå inte är någon som lyssnar på vad de har att säga. Deras röst räknas inte. Ännu fler svarar att de upplever att de inte har något att bidra med i politiska diskussioner.

”Jag är inte charmig, käck och rik. Jag har ingen karisma. Jag är den alla säger åt att det jag tycker är fel. Jag går på daglig verksamhet som liksom all rehab har hårt fokus på begränsningar så mitt åsiktsvärde är inte så stort [...] man blir dömd av andra människors tyckande.”⁷⁴

Även representanter från förbunden inom funktionshindersrörelsen är väl medvetna om att det är vanligt med självstigma bland gruppen och att detta påverkar deltagandet i olika sammanhang. Det bekräftas också av flera studier, som alla pekar på allmänhetens negativa attityder som resulterar i negativa förväntningar på gruppen, rädsla och i vissa fall en ovilja att bistå personer med bostad och arbete.⁷⁵

Bristande kunskap om hur man deltar i mellanvalsdemokratin

Genomgående för studien är beskrivningar av bristande kunskap om de möjligheter som finns för att påverka politiken mellan valen. Det finns ett samband mellan personer som uppger att de saknar denna kunskap och de som aldrig eller sällan har försökt delta i någon aktivitet i syfte att påverka politiken. Processen beskrivs som onödigt byråkratisk och information som går att hitta på kommunens eller landstingens hemsidor om olika kontaktvägar beskrivs som svår att förstå.

”Att inte kunna få en personlig kontakt. [Inte kunna] hitta de som är beslutsfattande eller aktiva. [Saknar] sökvägar och möjligheten att möta tjänstemän med engagemang.”⁷⁶

---

⁷⁴ Rivkraft-deltagare i ett fritextssvar till frågan ”På vilket sätt upplever du det svårare att på samma villkor som andra påverka de samhällsfrågor du tycker är viktiga?”

⁷⁵ Mansouri & Dowell (1989) Perceptions of stigma among the long-term mentally ill ; Hjärnkoll (2012), Chefers kunskaper, attityder och beteende – jämförande 2012.

⁷⁶ Rivkraft-deltagare i ett fritextssvar till vilka hinder som finns för att påverka samhällsfrågor som personen tycker är viktiga

Bristande kunskap är förmodligen något som gäller många personer, och är inte nödvändigtvis ett problem som enbart gäller personer med psykisk funktionsnedsättning.⁷⁷

Den typ av påverkansförsök som gruppen beskriver i första hand är att direkt kontakta politiker eller tjänstemän. Samtidigt beskrivs ofta bristande kunskap i hur man ska nå politiken, att det inte finns någon politiker i kontaktnätet eller att man inte har den kunskap som krävs för att kontakta en politiker eller tjänsteman på ett sådant sätt att man får gensvar.

Vad gäller mer formella sätt att påverka visade 2014 års demokratiutredning att endast en fjärdedel av kommunerna och landstingen informerar om möjligheterna på ett sätt som är tillgängligt för alla, oavsett funktionsförmåga.

”Att man inte får reda på exakt hur man ska skriva till politiker för att de ska kunna fatta beslut.”⁷⁸

Brist på förtroende för politiken

En avgörande aspekt för att delta i aktiviteter med syfte att påverka politiken är att dessa upplevs som mödan värda. Dåliga erfarenheter av att försöka påverka tycks resultera i att förtroendet för de politiska beslutsprocesserna sjunker. Enligt data från Nationella folkhälsoenkäten har personer med svår ångest generellt sett lägre förtroende för delar av samhället som riksdagen och kommun- och landstingspolitiker.⁷⁹

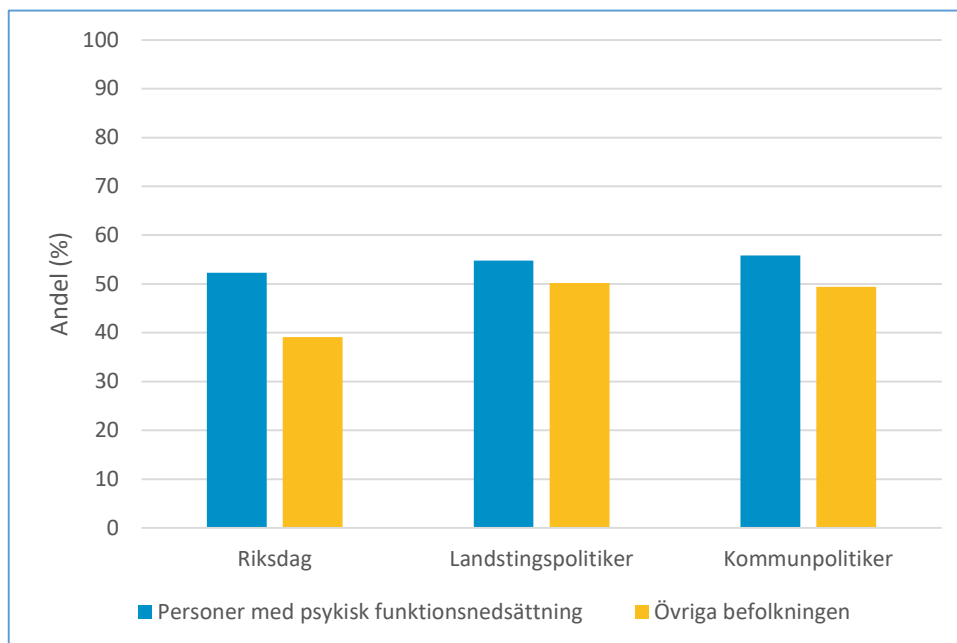
---

⁷⁷ I ULF/SILC fanns tidigare en fråga om huruvida intervjupersonen kunde författa en skrivelse, överklaga ett beslut eller om personen kände någon som kunde hjälpa med detta. Frågan ströks dock från undersökningen år 2012.

⁷⁸ Rivkraft-deltagare i ett fritextssvar om varför hen är missnöjd över möjligheterna att föra samtal om viktiga samhällsfrågor

⁷⁹ Nationella folkhälsoenkäten åren 2010-2014. Frågan är numera struken.

Diagram 5. Andel som uppgett lågt förtroende för riksdag, landstingspolitiker och kommunpolitiker. (Källa: Nationella folkhälsoenkäten 2010-2014, Folkhälsomyndigheten)

Missnöjet är stort även bland personer utan funktionsnedsättning, men fokusgrupper och fritextsvar i MFD:s studie visar att många är starkt missnöjda över det politiska systemet, beslutsfattare och politiker. Många gånger bygger detta missnöje på dåliga personliga erfarenheter. Här kan det röra sig om erfarenheten av att ha försökt påverka en viktig fråga eller en upplevelse av att ens rättigheter inte respekteras i allmänhet.

”Den erfarenhet jag fått hittills är att jag får kämpa för varje liten smula som jag ska få. Så det känns som att mina behov och rättigheter inte spelar någon större roll. Personligen orkar jag inte "bry mig" längre. Skiter samhället i mig, så kan jag skita i det. Visst principiellt borde demokrati gälla alla, men i praktiken tycks det bara beröra politikerna.”⁸⁰

---

⁸⁰ Deltagare i online-baserad fokusgrupp på frågan om demokrati är något som berör eller inte

Det finns en grupp, inte minst bland dem som besvarat Rivkraft-enkäten, som har gjort försök att påverka och förändra politiken på en rad olika sätt, men som upplever att de aldrig eller väldigt sällan har fått svar eller blivit bemötta med respekt. Tvärtom vittnar många fritextsvar om att de inte har fått svar eller svar som upplevts som intetsägande.

”Det känns som om de styrande politikerna här i min kommun inte lyssnar på medborgarna. De kör sitt eget race och hoppas att ingen bryr sig”⁸¹

Vidare finns personer i studien som oberoende av egna upplevelser av att försöka påverka anser att den politiska makten inte är något att känna förtroende inför. Denna grupp ger ofta uttryck för brist på förtroende för politiken oavsett vilken fråga som ställs. Genomgående anser dessa personer alltså att politisk påverkan mellan valen är någonting omöjligt.

”Det är omöjligt att påverka [...] Det har inte med ohälsa att göra, det är makteliten som skiter i folk i stort.”⁸²

---

⁸¹ Rivkraft-deltagare i ett fritextssvar om varför hen är missnöjd över möjligheterna att föra samtal om viktiga samhällsfrågor

⁸² Deltagare i online-baserad fokusgrupp på frågan ”Tycker du att du har samma möjligheter som andra att påverka de samhällsfrågor du tycker är viktiga?”

Diskussion

En levande demokrati strävar mot politisk jämlikhet, erbjuder alla möjligheten till inflytande över politiska beslut och respekterar statens åtaganden gentemot de mänskliga rättigheterna. Det finns stor potential i att utnyttja den kunskap och de erfarenheter som personer med psykisk funktionsnedsättning bär med sig, och som den politiskt intresserade delen av gruppen gärna tycks vilja bidra med.

Valdeltagande och medlemskap i partier och föreningar är väldokumenterat. Det går att slå fast att personer med svåra problem med oro, ångslan och ångest röstar i mindre utsträckning än övriga befolkningen, att inga skillnader finns i parti-medlemskap samt att det finns ett intresse från delar av gruppen att delta i politiska aktiviteter mellan valen. Hur deltagandet i mellanvalsdemokratins som helhet ser ut finns däremot väldigt lite kunskap om, eftersom det aldrig eller sällan förs några protokoll över egenskaper hos personer som deltar i politiska aktiviteter. Det finns därför ingen samlad kännedom om vilka personer som deltar och vilka röster som får höras, varken i de formella eller mer informella formerna för inflytande mellan valen. Än mindre kan slås fast om vilka avtryck de olika typerna av politiska påverkansförsök gör på de politiska beslut som fattas.

Denna studie tillför också kunskap om vad som mer specifikt utgör förutsättningar respektive hinder för delaktigheten hos personer med psykisk funktionsnedsättning.

Gruppen personer med psykisk funktionsnedsättning är en heterogen grupp. Den består av allt från personer som dagligen behöver vård och/eller tunga mediciner, personer med utvecklingsstörning till personer som klarar vardagen utan stöd. Den grupp som går att nå genom våra undersökningsmetoder är en relativt, vid undersökningstillfället, välmående grupp. Många har dock erfarenheter av att ha varit väldigt sjuka under perioder av skov.

De individer som har de mest omfattande funktionsnedsättningarna nås varken med enkäter eller genom fokusgrupper och intervjuer, därför kan mörkertal finnas.

Det finns också en grupp som är så marginaliserad att de i vissa fall till och med tagits ifrån rättigheter som att bestämma över beslut som rör den egna personen, det vill säga de som finns inom tvångsvården. Att lämna rekommendationer kring åtgärder för att underlätta det politiska deltagandet för personer i tvångsvård kräver en annan typ av studie. För denna grupp finns förmodligen snarast ett behov av att säkerställa grundläggande rättigheter, rätt till inflytande, möjlighet att tala i egen sak samt ett rättssäkert bemötande.

Ojämlika levnadsvillkor innebär sämre grundläggande förutsättningar för demokratisk delaktighet

Bristande förutsättningar i form av ojämlika levnadsförhållanden måste ses som det grundläggande problemet för demokratisk delaktighet för personer med psykisk funktionsnedsättning. I studiens resultat framkommer flera tydliga svårigheter för gruppen personer med psykisk funktionsnedsättning. Sammantaget ger det en bild av en grupp som generellt saknar många av de förutsättningar som kan anses vara grundläggande för att vilja och kunna ta plats i samhället i stort, och då också i aktiviteter med syfte att påverka politiken mellan valen. Gruppen har lägre utbildningsnivå, svagare ställning på arbetsmarknaden och en sämre ekonomi än befolkningen som helhet.

Generellt påverkar könstillhörighet, ålder, bakgrund och utbildningsnivå tillgången till resurser. Kvinnor, utrikes födda, lågutbildade och yngre har en mer utsatt situation. Mönstren liknar varandra när man jämför grupperna inom personer med psykisk funktionsnedsättning och övriga befolkningen, men utsattheten bland kvinnor, utrikes födda, lågutbildade och yngre med psykisk funktionsnedsättning är större.

Utöver sämre grundläggande förutsättningar för deltagande bidrar även självstigmatisering till att ytterligare försämra demokratisk delaktigheten för personer med psykisk funktionsnedsättning. Detta tillsammans med fördomar och negativa attityder från övriga samhället samt känslan av att inte bli lyssnad på och respekterad i olika sammanhang. För en grupp med dessa förutsättningar kan mellanvalsdemokratin och den politiska världen uppfattas som stängd. Många institutioner i samhället fungerar otillfredsställande för gruppen, vilket bidrar till att förstärka det utanförskap där möjligheterna och viljan till att delta i politiska aktiviteter mellan valen riskerar att minska. Det synliggörs inte minst genom det låga förtroende för politiken och möjligheten att påverka densamma, som vissa deltagare i MFD:s studie ger uttryck för.

Mellanvalsdemokratin har brister i tillgängligheten

Bristande tillgänglighet är ytterligare ett område där studien identifierar hinder för deltagande i aktiviteter med syfte att påverka politiken mellan valen. Mellanvalsdemokratin innehåller hinder som i vissa fall kan kopplas till utmaningar i form av bristande ork och energi. I andra fall kan hindren spåras direkt till att samhället är otillgängligt på olika sätt, något som många gånger kan åtgärdas med relativt enkla medel.

Det är särskilt den kognitiva otillgängligheten som utgör hinder för personer med psykisk funktionsnedsättning. Den kognitiva tillgängligheten kan bland annat handla om att de möten och samtal som genomförs behöver vara tydligt strukturerade med möjlighet till förberedelse, ha en tydlig dagordning, regelbundna pauser och att mötet sammanfattas på ett tydligt sätt. Det traditionella mötet uppfattas som det vanligaste sättet att utbyta erfarenheter, debattera och påverka politiska beslut. För personer som avviker från normen, har social fobi eller svårigheter att koncentrera sig eller förstå innebär redan mötesformen i sig en rad hinder.

Behovet av nya och tillgänglighetsmässigt förbättrade former och platser att mötas på, samt förbättrade sätt att göra sin röst hörd på är stort och genomsyrar studien. För många kan det också vara betydelsefullt att ha möjlighet att vara frånvarande under ett antal möten för att sedan kunna komma tillbaka när man mår bättre.

Deltagande i mellanvalsdemokratin förutsätter kunskap

Möjligheten att kunna påverka i demokratiska processer förutsätter kunskap om vilka påverkansmöjligheter som finns och vad som är möjligt att påverka.

Samhällsinformation och instruktioner om former och innehåll behöver därför vara tillgängliga för alla, oavsett funktionsförmåga. Studien visar att kännedomen om hur man gör för att engagera sig i en fråga man tycker är viktig är låg. Tidigare har 2014 års demokratiutredning visat att kommuner och landsting brister i att informera om möjligheter till inflytande på ett tillgängligt sätt. Detta försvårar deltagandet för en grupp med sämre förutsättningar för demokratisk delaktighet.

Kunskapen om olika vägar för inflytande och en förenklad kontakt mellan väljare och beslutsfattare eller partier är en viktig utgångspunkt för att öka den demokratiska delaktigheten mellan valen. Det finns stor potential i att testa nya mötesformer eller olika former av digitala kanaler för detta.

Fungerande individuella stöd och ersättningsystem är avgörande för vissa

Personer som utestängs från möjligheten till att delta i politiska aktiviteter mellan valen går miste om en bra plattform att påverka samhället, finnas i sociala sammanhang och ha en möjlighet till delaktighet i både samhället i stort och i demokratin. För vissa personer med funktionsnedsättning är individuella stöd och hjälpmedel en förutsättning för möjligheten att vara delaktig i samhället. Detta gäller även inom gruppen personer med psykiska funktionsnedsättningar. I studien framkommer att brister i personlig assistans, färdtjänst och andra individuella stöd, samt inom ersättningsystemet ibland utgör ett hinder för demokratisk delaktighet.

Stöd och lösningar syftar till att individer ska uppnå självständighet och delaktighet i samhället. De behöver vara av hög kvalitet och utformningen ska präglas av självbestämmande. Delvis handlar problematiken om bristande information om vad som gäller. Det är avgörande för den politiska jämlikheten att utförare och brukare känner till vad som ingår i stödet.

Förslag till fortsatt utveckling på området

I betänkandet ”Låt fler forma framtiden” gör 2014 års demokratiutredning ett antal bedömningar och lägger förslag kopplade till att stärka den demokratiska delaktigheten för personer med funktionsnedsättning. Empirin i denna studie stödjer i flera delar demokratiutredningens slutsatser, och visar att de gäller även för gruppen personer med psykiska funktionsnedsättningar. I vissa delar krävs emellertid att förslagen utvecklas med hänsyn till gruppens förutsättningar.

En tillgänglig mellanvalsdemokrati

Demokratiutredningen konstaterar att personer med funktionsnedsättning utgör en grupp som utestängs från flera arenor på grund av bristande tillgänglighet. Åtgärder som syftar till att säkerställa lika möjligheter till delaktighet och inflytande i politiska beslutsprocesser är därför nödvändiga. För personer med psykiska funktionsnedsättningar kan det handla om att samhällsinformation måste finnas i format som är tillgängliga och lätta att förstå, att kognitiva hinder tas bort samt att utveckla nya mötesformer eller arenor för delaktighet. Kring detta finns behov av både kunskapsunderlag samt vägledning till relevanta aktörer för ökad kunskap om vad tillgänglighet inom mellanvalsdemokratin är och hur den kan förbättras. Ett sådant uppdrag kan med fördel genomföras av MFD.

Tillgänglig samhällsinformation

En grundläggande förutsättning för delaktighet är att ha kunskap om hur man gör och i detta fall hur man gör för att påverka politiken mellan valen. I studien framkommer att det är många som saknar den kunskapen och därför avstår från att delta.

Det finns idag goda förutsättningar att presentera samhällsinformation på sådant sätt att den blir tillgänglig för alla som efterfrågar den. Detta inte minst eftersom offentliga tjänster digitaliseras i ökad utsträckning.

Mycket av viktig samhällsinformation finns på kommunernas, landstingens och de politiska partiernas webbplatser. Informationen på dessa webbplatser, och i förlängningen på webbaserade kommunala anslagstavlor, bör vara tillgängliga utifrån gällande lagar och rekommendationer. Ett viktigt första steg är därför att säkerställa att informationen är tillgänglig för alla. Här kan man med fördel använda sig av de standarder och riktlinjer som finns på plats. Exempelvis riktlinjer för tillgängligt webbinnehåll WCAG 2.0 (Web Content Accessibility Guidelines).

Digitalisering i sig leder dock inte per automatik till att alla kan ta del av informationen. Kompletterande kanaler för att tillgodogöra sig relevant information är fortsatt viktigt. Var informationen ges kan behöva ses över, eftersom bästa möjliga kanal kan variera från webbplatser till information på exempelvis grupp- eller serviceboenden.

Nya mötesformer för allas möjlighet till inflytande

Deltagarna i MFD:s studie upplever att de flesta politiska diskussioner, dialoger och påverkanskanaler sker inom ramen för klassiska mötesstrukturer, det vill säga där man träffas fysiskt och tillsammans med andra uttrycker sina synpunkter. En utveckling av mötesformer skulle möjliggöra för fler att vara delaktiga i de demokratiska processerna och därmed ha förutsättningar att delta i demokratin på jämlika villkor.

2014 års demokratiutredning lämnade förslaget att fullmäktige ska verka för att medlemmarna i kommunen eller i kommun inom landstinget har förutsättningar att påverka kommunens verksamhet, delta och framföra sina synpunkter inför beslut. Förslaget för med sig att fullmäktige bör anta riktlinjer eller principer för hur samråd och medborgardialoger ska genomföras och verka för allas möjlighet till inflytande. Funktionshindersperspektiv och tillgänglighet är viktiga perspektiv ta med sig vid en eventuell revidering av kommunallagen, men också i kommuners och landstings demokratiutvecklande arbete överlag.

Internetbaserade diskussionsforum ökar möjligheten för personer som upplever svårigheter med att uttrycka sig verbalt eller har svårt att ta sig till fysiska mötesplatser. Nätbaserade diskussioner har även fördelen att det möjliggör ett deltagande när det fungerar bäst för personen själv.

Undanröj kognitiva hinder

Många personer i studien har nedsatt kognitiv förmåga och uttrycker att den kognitiva tillgängligheten är helt avgörande för möjligheten att kunna och vilja delta. Kunskapen om vad som är ett kognitivt hinder och hur dessa kan undanröjas är generellt låg i samhället.

Ökad kognitiv tillgänglighet är viktigt för att stärka möjligheterna till delaktighet i mellanvalsdemokratin för personer med psykisk funktionsnedsättning. Här ingår vikten av att ha tydliga inbjudningar, strukturerade möten, en ostörd lokal och ett respektfullt klimat i samband med politiska aktiviteter.

I syfte att öka kunskapen om vad tillgänglighet inom mellanvalsdemokratin är och dessutom underlätta för de samhällsaktörer som berörs skulle någon form av checklista kunna tas fram. MFD ser att ett sådant arbete med fördel kan genomföras

av myndigheten och kan dessutom vara ett komplement till den tidigare checklista som tagits fram för tillgängliga vallokaler.⁸³.

Klargör regler för politiska aktiviteter inom ramen för individuellt stöd

Idag finns det möjlighet för personer med psykisk funktionsnedsättning att inom ramen för det stöd man får för att kompensera funktionsförmågan eller brister i samhällsutformningen använda delar av stödet till att vara politiskt engagerad eller delta i aktiviteter med syfte att påverka politiken. Assistans, ledsagning och färdtjänst är exempel på stöd, som i många fall är nödvändigt för användarens delaktighet.

I praktiken verkar inte detta fungera särskilt väl. Flera deltagare i studien har stödet på pappret, men upplever att det inte fungerar. Låg kompetens hos utförarna beskrivs som ett hinder, medan enstaka personer beskriver att de fått beskedet att politiska aktiviteter är en allt för avancerad aktivitet för att täckas inom ramen för stödet.

Demokratiutredningen lyfter vidare behovet av en förtydligad vägledning (Assistansersättningen 2003:6, version 13) till beslutsfattare av personlig assistans. Detta i syfte att säkerställa att personer i behov av personlig assistans eller ledsagarservice kan åta sig politiska förtroendeuppdrag inom kommun, landsting och riksdag. Även de riktlinjer som en kommun använder i sin behovsbedömning bör förtydligas.

Riktlinjer och regler för vad individen kan förvänta sig av det individuella stödet i samband med förtroendeuppdrag eller politiska aktiviteter mellan valen behöver spridas. En vägledning eller information kan underlätta för de inblandande aktörerna.

Information om rätten till ersättning trots visst ideellt eller politiskt arbete

Det finns sedan en tid tillbaka möjlighet att med hel sjukersättning och aktivitetsersättning utnyttja en liten del av arbetsförmågan för exempelvis ideellt eller politiskt arbete. Kännedomen om detta tycks vara låg och inte heller alltid fungera i praktiken. Möjligheten är relativt ny och informationen kan behöva spridas i lämpliga forum både till beslutsfattarna för sådant stöd och till personer som berörs av ersättningarna. Informationen behöver utformas på ett sätt så att personer med psykisk funktionsnedsättning kan ta del av den.

---

⁸³ Myndigheten för delaktighet (2014) Checklista för tillgängliga vallokaler

Samverkan med organisationer som företräder personer med psykisk funktionsnedsättning

Att stärka samråden med de organisationer som företräder personer med psykisk funktionsnedsättning är en möjlighet för samhället att samla erfarenheter och synpunkter från personer med psykiska funktionsnedsättningar. Väl fungerande funktionshindersråd kan, genom att företräda personer med funktionsnedsättning, spela en viktig roll i att öka inflytandet och delaktigheten för gruppen i politiska beslutsprocesser. Detta är särskilt viktigt för de personer som är mest utsatta och har svårast att göra sin egen röst hörd i mellanvalsdemokratien.

2014 års demokratiutredning föreslår att kommuner och landsting bör ha råd för samverkan med funktionshindersrörelsen, att fullmäktige bör anta reglementen för rådets funktion och att råden ytterligare bör användas för strategiska beslut. Detta som en del av att kommuner och landsting bör verka för att alla ska ha förutsättningar att delta och framföra synpunkter inför beslut.

Resultaten från MFD:s studie styrker vikten av att funktionshindersrådets påverkan över dagordning och beslutsprocess är reell, att de styrs av tydliga regelverk och att organisationer som företräder personer med psykisk funktionsnedsättning bjuds in. Funktionshindersråden bör också åtskiljas från pensionärsråden i samtliga kommuner och landsting. Detta eftersom de frågor som berör personer med funktionsnedsättning inte nödvändigtvis är åldersrelaterade, och riskerar att osynliggöras när råden är sammanslagna.

Referenser

Amnå, Erik. Ekman, Joakim (2013) Standby citizens: diverse faces of political passivity. *European Political Science Review*. June 2013

Autism- och Aspergerförbundet (2016) Medlemsundersökning om skolgången

Diskrimineringslag (2008:567)

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Handisam (2014) Barn äger

Hjärnkoll (2013) Minuskontot

Hjärnkoll (2012) Chefers kunskaper, attityder och beteende – jämförande 2012

Hjärnkoll (2012) Upplevd diskriminering bland personer med psykisk ohälsa

Hult, J. Krus, D (2010) Erfarenheter av stigmatisering, diskriminering och självdiskriminering bland personer med schizofreni. Lund: Department of Health Sciences

Integrationsverket (2001) Rapport integration 2001.

KTH Forskningsnyheter (2016) Ökad delaktighet för personer med funktionsnedsättningar

Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2014) General Comment No.2 Article 9: Accessibility

Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS)

Mansouri. Dowell (1989) Perceptions of stigma among the long-term mentally ill

Myndigheten för delaktighet (2016) Utvärdering och analys av funktionshinderspolitiken 2011-2016

Myndigheten för delaktighet (2016) En jämställdhetsanalys av levnadsvillkor och delaktighetsmöjligheter – för personer med funktionsnedsättning

Myndigheten för delaktighet (2016) En funktionshinderspolitik för ett hållbart samhälle

Myndigheten för delaktighet (2014) Hur är läget 2014? Uppföljning av funktionshinderspolitiken

Myndigheten för delaktighet (2014) Checklista för tillgängliga vallokaler

Nordic Centre for Welfare and Social Issues (2016) When someone has to take charge – Youth and Mental Health: Challenges, Policy and Collaboration in Iceland, the Faroe Islands and Norway

Simmeborn Fleischer, Ann (2015) Demokratisk delaktighet och inflytande över det politiska beslutsfattandet – utifrån personer med funktionsnedsättningar och funktionshindersperspektiv

Socialstyrelsen (2014) Personligt ombud för personer med psykisk funktionsnedsättning – Uppföljning av verksamheten med personligt ombud

Socialstyrelsen (2012) Kartläggning av kommunernas och landstingens former för samråd

Socialtjänstlagen (2001:453)

SOU 2016:5 2014 års demokratiutredning. Låt fler forma framtiden!

SOU 2006:100 Ambition och ansvar – nationell strategi för utveckling av samhällets insatser till personer med psykiska sjukdomar och funktionshinder.

SOU 2003:96 Utbildningens fördelning - en fråga om klass

Skr 2013/14:61 En politik för en levande demokrati

Universitetskanslersämbetet (2015) Utbildning och arbetsmarknad. Årsrapport 2015

Vårdanalys (2014) Möjligheter till delaktighet och inflytande för personer med psykisk ohälsa

www.forsakringskassan.se/wps/wcm/connect/416ad9d6-b948-42a0-871d-0f39cb9ea835/4051_c.pdf?MOD=AJPERES

Hämtad 2016-09-23

www.forsakringskassan.se/wps/wcm/connect/96871520-eba4-4bda-96d8-c21395a247ea/4083-sjukersattning-1603.pdf?MOD=AJPERES

Hämtad 2016-09-23

Bilaga

Tillvägagångssätt och källor

SCB:s ULF/SILC-undersökning

Statistiken i denna rapport, där levnadsförhållanden för personer med psykisk funktionsnedsättning jämförs med övrig befolkning, är hämtad från Statistiska centralbyråns (SCB) Undersökningar av levnadsförhållanden (ULF/SILC). EU-SILC (Eurostats Statistics on Income and Living Conditions) är sedan 2008 integrerad med ULF.

Personer med psykisk funktionsnedsättning har här definierats utifrån att intervjupersonen upplever sig ha svåra besvär av ångslan, oro eller ångest. Med övriga i befolkningen avses här personer som inte har svåra besvär av ångslan, oro eller ångest eller endast har lätta besvär.

Gruppen personer med psykisk funktionsnedsättning utgör i ULF/SILC 5,5 procent av befolkningen. På grund av urvalets storlek behöver undersökningar över ett antal år slås ihop för att skapa en tillräckligt stor grupp personer med psykisk funktionsnedsättning för att finna signifikanta resultat i jämförelse med övrig befolkning samt kunna fördela grupperna på underkategorier av kön, ålder och utrikes födda. Data för denna rapport bygger på en sammanslagning av undersökningar från 2010 till 2014. Trots sammanslagningen är materialet för litet för att anlägga ett intersektionellt perspektiv, där man tittar på kombinationer av olika bakgrundsfaktorer och hur de samverkar för gruppen personer med psykisk funktionsnedsättning.

De bakgrundsfaktorer utifrån ULF/SILC som tagits med i denna rapport för att beskriva gruppen personer med psykisk funktionsnedsättning är kön, inrikes och utrikes födda samt ålder. Mått som beskriver levnadsförhållanden är sysselsättning, anställningsform, ekonomisk situation, utbildningsnivå samt hushålls-sammansättning.

ULF/SILC-undersökningarna förändras mellan undersökningsomgångarna vad gäller frågeområden och definitioner av frågeområden. Det finns få frågor som avser politiskt deltagande och som är oförändrade mellan de år sammanslagningen avser. De frågor MFD använder inom ramen för denna studie är medlemskap och aktivitet i politiska partier samt om intervjupersonen aktivt deltar i politiska diskussioner. De mått som finns i ULF/SILC på deltagande i politiska aktiviteter är medlemskap och aktivitet i politiska partier. ULF/SILC innehåller även deltagande och aktivitet i

föreningar och organisationer. Då dessa frågor har förändrats över tid är det inte möjligt att använda dessa frågor i en sammanslagning av flera undersökningar. Den fråga om föreningsaktivitet som är konstant över perioden är medlemskap och aktivitet i fackförening eller företagareorganisation. Det finns även ett mått på aktivitet i politiska diskussioner som redovisas i rapporten.

Rivkraft

MFD har en undersökningspanel vid namn Rivkraft som består av personer med funktionsnedsättning. Paneldeltagarna har svarat på frågor om medlemskap och deltagande i bland annat politiska partier, fackliga organisationer, andra organisationer och föreningar, samt politiskt intresse och deltagande inom olika politiska påverkanskanaler. Syftet har varit att identifiera de hinder som påverkar möjligheten för delaktighet samt att använda resultatet från enkäten för att få underlag till djupare diskussioner i fokusgrupper.

Enkäten kopplad till denna studie besvarades av totalt 197 personer under perioden 23 mars 2016 till 15 april 2016. Deltagarna har alla uppgett att de har en psykisk funktionsnedsättning. Flera svarande har uppgett att de har någon eller några andra funktionsnedsättningar utöver sin psykiska funktionsnedsättning. Åtta av tio som besvarat enkäten är kvinnor. Medelåldern är 42 år.

Deltagarna som besvarat enkäten är en grupp som har vilja och erfarenheter av att påverka för dem viktiga frågor. Tre fjärdedelar anser att det är ganska eller mycket viktigt att delta i aktiviteter som handlar om politiska frågor i allmänhet. I det närmaste samtliga som besvarat enkäten har uppgett att de har gjort någon, formell eller informell påverkansaktivitet, under de senaste 12 månaderna. Till exempel har fyra av tio någon gång under de senaste 12 månaderna tagit kontakt med en tjänsteman i kommunen, landstinget eller på en myndighet, lika stor andel har gått på möten i föreningar eller organisationer. Var femte har tagit eller även tagit kontakt med politiker. Flera har även använt sig av informella påverkanskanaler. Drygt hälften har under de senaste 12 månaderna gjort inlägg på sociala medier i till exempel någon Facebook grupp, bloggat eller twittrat. Nästan hälften har skrivit under en namninsamling. Trots att det är en aktiv grupp önskar sex av tio att de kunde vara ännu mer aktiva med att påverka viktiga frågor.

Många upplever sin funktionsnedsättning som begränsande och att det finns hinder i samhället som gör det svårare att på samma villkor som andra kunna påverka samhällsfrågor. Den främsta orsaken som gör att man inte är mer aktiv är att man inte orkar och att det känns meningslöst då det uppfattas som att politiker och andra beslutsfattare inte lyssnar. Förtroendet för politiker, på alla nivåer, och för massmedia är lågt. Även stora brister i tillgängligheten påpekades som hinder för att kunna vara med och påverka i frågor som man anser är viktiga.

De svarande har bidragit till undersökningen med bred kunskap om hur det fungerar/inte fungerar i samhället för personer med psykisk funktionsnedsättning att kunna vara delaktig och påverka i viktiga samhällsfrågor.

Paneldiskussioner

I maj 2016 genomförde Novus på uppdrag av MFD tre olika kvalitativa gruppdiskussioner. Syftet med dessa var att ytterligare fördjupa förståelsen om hur personer med olika typer av psykisk funktionsnedsättning upplever sin egen delaktighet i samhället och vilka hinder som finns. En fysisk fokusgrupp genomfördes i Stockholm. Två tredagars diskussionsforum genomfördes via internet.

Fokusgrupperna via internet hade den fördelen att personer från hela landet kunde rekryteras. Erfarenheten är också att gruppen personer med psykisk funktionsnedsättning är svåra att rekrytera till fysiska träffar, men att många inom gruppen ställer sig positiva till att delta via internet.

Målgruppen för fokusgrupperna var personer med någon form av psykisk funktionsnedsättning. Bland deltagarna finns en variation av psykisk funktionsnedsättning, bland annat bipolär sjukdom, depression, tvångssyndrom, ADHD, autism, Aspergers syndrom, panikångest och social fobi. Flera av deltagarna har en diagnos med psykisk funktionsnedsättning. Totalt deltog åtta kvinnor och tio män i åldrarna 28 - 69 år. Deltagarna är geografiskt spridda över hela landet och det finns en blandning mellan personer boende i storstäder, mindre städer och på landsbygd. Samtliga grupper har haft en spridning sett till kön, ålder och psykisk funktionsnedsättning. De flesta av deltagarna är födda i Sverige, någon är utrikes född.

Paneldiskussionerna bestod av en lång rad frågor och följdfrågor, som kan sammanfattas som:

- Upplevelsen av demokrati
- Intresse för samhällsfrågor
- Delaktighet i samhället
- Möjligheten till politisk påverkan
- Upplevelsen av att påverka politiken
- Hinder för att påverka politiken
- Vad samhället kan göra för att underlätta deltagande

Workshop med funktionshindersrörelsen

I början av juni 2016 genomfördes en heldags workshop med berörda funktionshindersorganisationer. Det övergripande syftet med mötet var att ta del av organisationernas kunskap och erfarenheter kring hur delaktigheten i mellanvalsdemokratien ser ut hos medlemmarna och vilka faktorer som påverkar den demokratiska delaktigheten mellan valen. Ett annat syfte var att få fram förslag på åtgärder som de anser behövs för att underlätta möjligheterna för gruppen att delta på lika villkor som andra.

Inbjudan till workshopen gick ut till de patient-, brukar- och anhörigorganisationer som är knutna till nätverket Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa (NSPH) och till Autism- och Aspergerförbundet. På mötet fanns 10 olika förbund representerade och sammanlagt 15 personer deltog. Workshopen genomfördes i form av grupparbeten som följdes av gruppvisa presentationer och avslutades med gemensamma diskussioner. De frågeställningar som diskuterades var:

- Hur ser det perfekta samhället ut - då alla har lika möjligheter att vara delaktiga i demokratin?
- Vilka tror ni är svårigheterna för denna målgrupp att delta i demokratin på lika villkor?
- Vad behöver samhället göra för att det ska bli lättare att delta i demokratin för denna grupp?
- Vad tror ni att era medlemmar gör om de vill påverka viktiga samhällsfrågor?
- Hur ser det ut inom gruppen? Finns det viktiga skillnader mellan till exempel kvinnor och män, mellan utrikes och inrikes födda personer?
- Vad kan förbunden göra för att få fler medlemmar och för att bredda mångfalden bland medlemmarna?

Demokratisk delaktighet hos personer med psykisk funktionsnedsättning

Det är en mänsklig rättighet att delta i de allmänna valen på lika villkor och utan diskriminering. Det är också en rättighet att kunna göra sin röst hörd och påverka politiken mellan valen.

Den här rapporten redovisar ett uppdrag från Kulturdepartementet om att kartlägga deltagande och delaktighet i mellanvalsdemokratin för personer med psykisk funktionsnedsättning. Mellanvalsdemokrati handlar om att kunna påverka politiken och besluten mellan ordinarie valdagar.

Resultatet visar att personer med psykisk funktionsnedsättning ofta saknar de grundläggande resurser som behövs för att vilja och kunna ta plats i samhället, och i mellanvalsdemokratin. Samtidigt kan konstateras att det också, hos många, finns ett stort engagemang och vilja att vara med och förändra samhället utifrån egna erfarenheter.

Vi har identifierat ett antal faktorer som på olika sätt hindrar möjligheterna att vara delaktig i mellanvalsdemokratin på lika villkor som andra. Det handlar bland annat om kognitiv otillgänglighet, brist i de individuella stöden, mötesformer som inte passar alla, dålig representation i funktionshindersråd och brist på förtroende för politiker och beslutsfattare.

I rapporten ges ett antal rekommendationer som på olika sätt kan underlätta för personer med psykisk funktionsnedsättning att delta i mellanvalsdemokratin på lika villkor.

Myndigheten för delaktighet
Box 1210, 172 24 Sundbyberg
Besöksadress: Sturegatan 3
08-600 84 00
info@mfd.se
www.mfd.se
Serie A 2016:21